

C. D.
DISSERTATIO HISTORICA
DE
ORIGINIBUS
PRUSSICIS,

quam
Consentientibus Superioribus

PRÆSIDE
M. CHRISTOPHORO Hartnoch/
Prusso.

*Publico Eruditorum examini
submittit.*

WOLFGANGUS CHRISTOPHORUS
à Nettelhorst.

*Ad diem Septembr.
horis locoque solitis.*

REGIOMONTI,

Typis, FRIDERICI REUSNERI, SER. ELECT.
BRAND. & ACAD. TYPOGR. ANNO M DC LXXIV. ✓

SERENISSIMI AC POTENTISSIMI
ELECTORIS BRANDENBURGICI &c.
Supremis Summi Prussiaci Regiminis Consiliariis, Viris
Per-Illustribus, Magnificis ac Genero-
sissimis

DN. JOANNI ERNESTO

à WALLENRODT,

Supremo Provinciae Magistro, Hereditario Domino in

Pachollen/Prekelwitz/Alt.Stadt/Königs.See/Trigelsaken/
Willkienen/Neuendorff/Stepe/&c.

Ut &

DN. JOANNI DIETERICO

à TETTA W,

Cancellario & Supremi Tribunalis Praesidi,

Hereditario Dn. in Wicken/ Doben/&c.

Fautoribus meis ac Dominis Gratosissimis.

*Q*uod olim Lacertosos quosq; Olympiaci pulveris Palastritas factitantes
comperio, qui gygantis suis humeris immensam adjecturi firmitatem, Corona-
re sese inungebant, ac roborante colliphio pugnaturi sese confortabant; Idem & Ego
erudita velificatione decertaturus facio, non Leoninis cum Achille medullis enutritus,
nec Achamenide fugatrice herba, aut Alectoria, victorioso Lapide instructus, sed Ve-
stra benevolentia Clypeatus, emasculati licet animi forem, latus hoc praelium capessis.
Et certè licet severiorem Scopitici Aristarchi censuram fugerent haec pagella, non securus
tamen sub Ajacis Clypeo, aut contegente Umbone, quam sub vestra patrocinantia umbra
delitescerent. Ego interim Casiodorum secutus sic admonentem: Perdius & pernox
Patrum memorias revolve; scrutare Gentis tuae incunabula: Res gestas & pernox
levidenses pagellas ut Vestrarum quoque Illustrium familiarum Ephemerides ea qua
par est dedicati animi submissione dicare atq; inscribere volui debui

Illustrium Dominationum Vestrarum

subjectissimus Servus

WOLFGANGUS CHRISTOPHORUS
à Tettelhorst.

E. XVIII⁴⁰ me. n. n. n.

E. XVIII⁸⁰

De Originibus Prussicis.

I.

Mnibus ferè populis hoc in Pa-
 triam innatum est studium, ut genti suæ
 auctoritatem dignitatemque aliquam
 conciliaturi, ab ultima eandem accerse-
 re nitantur antiquitate. Hinc etiam, ut
 varias gentium migrationes, sediumque
 mutationes, varias item genealogias, ad
 propositum facientes, reddant probabiles, multas non raro
 fabulas solent comminisci. Nobis talia plurima suppetunt,
 quibus cum quâvis aliâ gente Europæâ de antiquitate certa-
 re possemus. Sed fabulas perosi, non cuivis opinioni cal-
 culum nostrum adjiciemus. Hoc itaque sedulo acturi su-
 mus, ut rejectis primò falsis opinionibus, in veras postea
 Prusisæ gentis Origines inquiremus. Et ut hinc tractatio-
 nis nostræ initium fiat, producimus primo loco opinionē
Joannis Annii Viterbiensis de Prussia. Hic autem *Prusos* de-
 ducit à NOACHO Patriarcha, dum refert *Noachi* filiam fuisse
Araxam matrem *Scythæ*, cujus filius dicitur fuisse PRU-
 TUS, à quo *Prussia* dicta. Sed lubet audire verba ipsa *Annii*:
Araxa, inquit, *prisca fuit filia Jani sive Noæ, mater prisce Scy-*
thæ, à qua Araxis fluvius in Armenia, qua prisca Scythia dicta
est, & Aramea Saga, ut sæpius diximus. Hac Araxa comi homi-
ne & ardenti simul libidine mixta fingitur semivipera. De qua
Diodorus in tertio libro: Dicunt, inquit, Scythæ per modum sa-
bule natam apud se Virginem ex terra scilicet Vesta, umbilico te-
nus hominis formâ, reliqua viperæ, eamque genuisse puerûm cujus
nomen sit Scythi (à quo dicti sunt Scythæ) i. e. primus & ante,
 alios,

alios, quod antecedentes præceserit claritate. Sed hæc expositio Diodori non est illa præcipua, quia Scythæ i. e. primus & antè alios dictus est, quia apud Araxin fluvium mater Araxa illum genuit, ubi post diluvium prima gens & antè omnes nata confedit ibidem ex historia Scythica. Et subdit Diodorus: Scythæ filii fuerunt Prutus & Napis, à quibus diverso imperio, populis uterque nomen dedit. Nota quod in Scythia regnavit Prutus, à quo Prussia magnum regnum, quod nunc conversa litera t in s dicunt Prussiam. Hæc ille in Comment ad lib. II. Berosi (illius fictitii) pag. 19. a. b. Præclarum sanè antiquitatis Prusicæ testimonium, si modo aliquid veri contineret. Sed nobis non est dubium, illud ab Annio confictum esse. Diodorus enim Sículus, quem sibi in Patrociniũ vocat, nihil habet de Pruto; sed hoc tantum dicit: Inter posteros hujus Regis (Scythæ) duo extiterunt fratres virtutis eximia, quorum uni PALO, alteri NAPÆ nomen erat. Hi post multas res præclare gestas, regniq, partitionem alios PALOS alios NAPOS de se nominarunt. Lib. II. (non III. ut Annius allegat) Biblioth. cap. XLIII. p. 123. Edit. Lat. Hanov. An. 1611. & fol. 89. Edit. Græco-Lat. Henr. Stephani. Sed nihil novi est Annio Viterbiensi cum fictitio suo Beroso nomina comminisci, à quibus populos deindè derivare possit. Specimen hujus artificii videatur apud Beat. Rhenanum lib. III. Rerum German. pag. 347. seqq. ubi de nominibus propriis Veterum Germanorum agitur.

II. Non multò recentiore faciant Prussicam gentem, qui ipsam ab ISRAELITIS deducunt à Salmasare in captivitatem abductis. Qua de re Joannes Funcius Pastor Regiomonti Palæopolitanus in Commentar. ad Chronol. suam lib. X. ad An. Chr. 1217. de Prussis Veteribus: Populus agrestis, inquit, & Demoniorum cultui deditus in ea terra habitabat. Quod reliquæ in bodiernum diem testantur. Religio sum-

*summa cum Mosis institutione de sacrando & immolando birco
 in festo Propitiationis in multis conveniebat. Quem sacrifican-
 di birco morem Sudavii (qui in Sembia ad mare habitant, ubi &
 succinum eorum operâ hauritur ex mediis fluctibus) ad hunc
 diem (licet manifestè non ausint, prohibente eorum nefas pio
 Principe Alberto) observare dicuntur. Hinc est quod quidam
 putant hujus populi Originem à Judais vel Israelitis à Salma-
 nasare abductis esse, de quibus aliàs copiosius dicendum esse
 nisi Sabini operam expectarem, qui, ut supra dixi, res Ordinis
 conscribere dicitur. Et ad An. mund 3270. Authorem hujus
 opinionis dicit fuisse Andream Osiandrum, aliasque opi-
 nionis hujus adjungit causas, quando ait: Atq; hinc est quod
 Reverendus Dominus Osiander putat, populos illos qui Lithva-
 nam & Borussia aliquando habitaverunt, quorum adhuc me-
 diocri multitudo in Borussia, ortum suum habuisse. Cujus con-
 jectura hanc infirma argumenta sunt, tam lingua, quam Veteres
 eorum ceremoniæ & Religio. Alias adhuc conjecturæ illius ra-
 tiones legimus apud Severinum Göbelium Serenisf. Alber-
 ti March. Brand. Ducis Prussiæ Archiatrum, in tractatu, cui
 tit. Einfältiger jedoch gründlicher Bericht und Bedencken vom
 Ursprung des Agadt oder Börnsteins &c. Licet Judæos non à
 Salmanasare abductos sed post excidiû per Titum Vespas.
 Imp. factum huc concessisse ex illo colligi possit: Sic verd
 cap. III. hac de re scribit: Solch Boles (in Sudinia) ist ein
 zeislang ziemlich hart gehalten mehrentheil ihr Atgötterey hat-
 ben/ oder Anruhung der unvernünftigen Creaturen/ Vöckel/
 Schlangen/ in Erriehung vieler Götter und Heiligen/ davon
 man sie lange Jahre heronicht wol bringen können. Denn weil
 sie an der Seeante wohnen und den Halsstarrigen Ort an sich
 gehabt haben/ welche Halsstarrigkeit von der H. Schrift sonst
 den Jüden beygeleget/ hat mancher erachtet/ es würden die Leuts
 kein nach der erschrecklichen Zerföhrung Jerusalem/ da viel Jüden
 auf*

auff die Schiff geflohen und von den Winden hin und wieder
verschlagen worden/etliche von den überbliebenen an diese Orth
Landes angetrieben seyn/ und allda in ihren Fischer-Büdlein ihre
Nahrung gesucht/insonderheit weil sie noch in ihrem alten Klag-
lied den Namen Jeru, Jeru, als Jerusalem / offte wiederholen
und kläglichen singen. Edidit hunc tractatum Author An.
1567. Filius autem ipsius Severinus Göbelius M.D. alteram
editionem procuravit An. 1616. Ex his jam audivimus cau-
sas hujus opinionis, quas breviter examinare lubet. De lin-
gua Veteri Prusfica, ut primo loco dicamus, eam adhuc ne-
mo præter Funccium Hebraicæ esse similem asseruit. De-
indè si hoc verum esset, eadem facilitate Lithvanicam, Cu-
ronicam & Livonicam ex Hebraica ortas esse probari posset,
cum quibus vetus Prusfica ferè conveniebat. Ex religione
Veterum Prusforum an probari possit illos fuisse originis
Israeliticæ, ego non video, cum Prussi fuerint maximi Ido-
lolatæ, *Solem, Lunam, Stellas, Sylvas, Serpentes*, imò ipsos
Diabolos in *Potrimpo, Percuno, Picollo*, aliisque Diis ut *Gor-
cho, Iszwambrato, Pergubrio &c.* adorantes. Convenientia
qualiscunque in ritibus quibusdam non facit certum argu-
mentum Originis in aliqua gente. Novimus enim Diabo-
lum, ut Dei simiam suos sectatores docere ritus, ritibus à
Deo institutis similes, ut plurimis exemplis doceri posset, si
necessitas id exigeret. Imò si tam levis convenientia rituum,
ut hic in sacrificando hirco, faceret eandem gentium Origi-
nem, probare in proclivi esset, Prussos Veteres ab omnibus
gentibus posse derivari. Nam nulla, credo, gens est, sive tam
exculta sive etiam ferè tam barbara, quæ non habuerit olim
cum Prussis in ritibus aliquid commune. A *Gallis* nemo un-
quam Prussos, quod sciam, deduxit, eosdem tamen indè de-
rivare facili negotio possemus, si illud argumentum aliquid
haberet roboris. Audiamus enim quæ de ipsorum Druidis
sive

sive Philosophis & Theologis refert Diodorus Siculus lib. V. cap. XXXI. p. 293. *Sunt etiam Vates, inquit ille, magna apud illos existimationis, qui ab auspiciis & victimarum extis de futuris divinant, eisq; plebs universa morem gerit, imprimis ubi de magni momenti rebus consultatio incidit, mirandum & incredibilem quendam ritum observant. Hominem immolatum supra transversum pectoris septum ense feriunt: quo caso prolapsus, tum è casu & convulsione membrorum, tum è cruoris fluxu quid eventurum sit presagiunt.* H. i. Eandem Prusici Pontificis fuisse auctoritatem referunt Chronica nostra: Cum etiam Prussi in hostem proficisci vellent, eodem ferè modo Deos suos consulebant de prospero belli eventu. Scilicet hominem ab hoste captum immolabant, ubi Summus eorum Sacerdos, *Crive* dictus, ipsi pectus transfodebat. Si sanguis torrentis instar erumperet, prosperè sibi res eventuras sperabant: si verò guttatim tantum destillaret, adversum hoc sibi omen arbitrabantur. Henneberg. in tract. de Vet. Prusl. pag. 20. ex Grunovii Tractatu II. cap. 5. Deindè de Druidis Gallorum Julius Cæsar de bello Gall. lib. VI. dicit quod credant, *non interire animas, sed ab aliis post mortem transire ad alios.* Eadem de Veteribus Prusis tradit Vincencius Kadlubko Episc. Cracov. (qui in fin. Sec. XII. floruit, jusuq; Casimiri II. Ducis Polon. Historiam suam scripsit, quæ An. 1612. Dobromili typis excusa est) *Est, inquit, omnium Getarum (per Getas perpetuò Prusos intelligit, ut postea etiam dicetur) communis dementia, ex utro corpore animas nascituris denuo infundi corporibus. Quasdam etiam brutorum assumptione corporum brutescere.* lib. IV. Chron. Polon. cap. 19. p. 512. Hæc & alia occurrebant ritibus Prusorū conformia apud Gallos, ex quibus tamen nemo à Gallis Prusos rectè derivaverit. Magna itaq; rituum convenientia sit oportet, & quidem accedentibus aliis rationibus, si

argumentum hoc procedere debet. Reliqua argumenta à *pertinacia* Prusorum, & à cantilena *Jeru* desumpta, ipse *Severinus Göbelius* l. c. nimis esse infirmia agnoscit, indè etiam huic opinioni non præbet assensum.

III. Ab Ebræis progredimur ad GRÆCOS, & ab his enim, sunt, qui Prusos deducant. Illi autem in diversas abeunt sententias. Alii à MACEDONIBUS & Alexandri M. Ducibus, Prusos putant esse oriundos. Abbas Stadenfis qui Sec. XIII. post Chr. nat. floruit, ad An. 917. cum varias Saxonum Origines enumerasset, addit: *Invenitur etiam, quod reliquie fuerint Macedonum, & mortuo Alexandro per totum orbem sunt dispersi. Quia enim Alexander virtute eorum devicerat Asiam, eo defuncto se illi terre amplius committere non audebant: sed cum 300. navibus recesserunt, quæ omnes perierunt exceptis 54. quarum 18. PRUCIAM occuparunt. 12. Rugiã. 24. applicuerunt ad Albiã, quarum una trans Albiã sylvã incoluit & succidit, in qua postmodum sunt inventi & Holzati appellati.* pag. 99. a. Edit. Reineri Reineccii An. 1587. Helmstad. Alii etiam modum determinant, quo Alexandri M. fautores in has oras penetrarint, *Gobelinus* Persona: *Macedones*, inquit, quos *Alexander* apud montes *Caspios* tanquam sibi fidei hores ad custodiam patriæ reliquerat, audientes eum esse mortuum turbati sunt valdè & perpendentes odium incolarum, per terram redire in *Macedoniam* desperabant. Quare CCC. navibus preparatis miserunt se in mare *Caspium* & diu navigantes per mare *Oceanum* sedes sibi querebant, sed dum longius oberrabant maris tempestate omnes naves eorum præter 54 perierunt. De quibus landè XVIII. naves intrabant PRUZZIAM & 12. naves terram *Rugen* & litora maris propinqua. Et reliquæ XXIV. naves ad ostium fluminis *Albiæ* applicuerunt. Hæc ille in *Cosmodromio* ætate V. cap. XI. fol. 105. Verum hæc esse fabulosa, quis non animadvertit? Cui enim ignotum est

Alc.

Alexandro Macedone mortuo, Duces ipsius imperium inter se divisisse, & quidem ad eò pacatè ut quidam scripserint testamento Alexandri distributas esse provincias. Curt. lib. X. cap. ult. Deindè fabulam illam esse ostendit iter maritimum, quod illi suscepisse fecisseq; dicuntur per mare Caspium, Oceanumq;, sine dubio Septentrionalem. Sed nunquam auditum est à mari Caspio ad Septentrionalem Oceanum, glacie concretum, potuisse institui navigationem, cum mare Caspium nullibi cum Oceano illo sit connexum. Vid. Albert. Cranz, in Præfat. ad Saxoniam.

IV. Alii ex Asia minore, & in specie ex BITHYNIA, gentem Græcam in nostras oras Duce PRUSIA Bithyniæ Rege, venisse referunt; à quo etiam dictam esse volunt Prusiam. Primus, quod sciam, hujus sententiæ author est Joannes Dlugossus Historicus Polon. qui sub Casimiro IV. Jagellone floruit. Hic ea de re sic loquitur: *Dum enim Prusias Bithyniæ Rex apud quem Hannibal Pœnorum Dux à populo Romano victus & fugatus exulavit, suâsu Hannibalis temerè contra populum Romanum bellum suscepisset & publicam pugnam non respondentibus fibris, dum extra inspiceret, mire esset ausus (ubi etiam in hunc modum ab Annibale increparetur) At tu, inquit, ô Prusia vitulinæ caruncule credere mavis quam Imperatori probato? Constrictus ergo & superatus Prusias cum Bithyniis gente sua in Aquilonarem oram Romanos fugiens venit, & ex suo titulo Prusia nomen fecit.* Tom. I, Hist. Pol. lib. II. adan. 997. fol. 114. Præter nomen autem Prusiæ argumentum asser-tionis suæ vult esse & linguam Veterum Prusorum, quam Græcam fuisse asserit: *Bithynii autem, subjungens, populi etiam in hanc diem (in Prusia) manent vestigia, quoniam nonnulli Pruteni prisca lingua retinent vocabula & ab Æolicis, Doricis, Atticis & Ionicis populis competenter intelliguntur.* Dlugossum sequitur Matthias à Michovia qui itidem à Prusia Prusos

Prusfos dictos esse tradit, secundum quosdam id verum esse statuens, addit etiam, *hoc probari ab asferentibus ex Græco sermone.* Sic enim ille: *Signum hujus asferentes inducunt quod vulgare Græcum loquentes intelligant plerumq; verba Pruthenorum ex regione Bithynia Græci sermonis propagata.* lib. II. Chron. Polon. c. 8. f. 25. in Corp. Hist. Polon. Tom. II. Quod autem de Græca lingua dicebant Dlugossus & Mechovius, illud, quod ego maximè miror, comprobat & Jodoc. Willichius Resellianus Prusfus, qui circa An. 1560. scripsit Commentarium in Cornelii Taciti libellum de moribus Germanorum: Hic parte I. citati Commentarii cap. XIV. p. 476. de Germanorum lucis sacris verba faciens: *Quare, ait, pro templis illi (Germani) lucos & nemora consecrata retinuerant, in quibus ceremonia certa per sacrificia habebantur. Vidimus & eam consuetudinem adhuc reliquam Niemonis i. e. hodiè vocati Memelii accolæ observare non longè à Regiomonte Borussia, ubi hircos potissimum mactant. Quare Germanica lingua Boctheiltger h. e. hircorum cultores plerumq; vocantur, eos tamen illustrissimus Dux Albertus Marchio Brandeb. studiorum singularis Mecanas ad veram pietatis Christianæ formam reducere conatus est, iug. sunt veri in illis partibus Borussi, quorum lingua non est Vandalica & admodum peregrina: sed Græca depravata, sicut Gallica & Hispanica ex Latina corrupta ferè nata est, SICUT IPSE USU COMPERI, QUOTIES IPSIS GRÆCISANDO LOCUTUS SUM, ut qui Patriæ meæ vicini sunt.*

V. Et cum hoc argumentum à linguæ convenientia desumptum satis stringere videatur, videbimus quid veri assertiones illæ contineant, deinde de nomine Prussia aliquid dicturi. Testimonia illa Dlugossi & Willichii omni exceptione majora esse videntur, cum ille disertis asserat verbis *Prusfos ab Æolicis, Doricis, Atticis & Jonicis populis competenter intelligi.* Hic insuper id seipsum expertum esse dicat, *quoties*

quoties Græcisando illis locutus esset. Sed ego mihi non du-
 cam religioni, hæc omnia in dubium vocare. Nam Dlu-
 gosus ipse paulò ante citata verba dixerat : *Fuit autem pro-*
ea tempestate Prutenorum gens fæva & crudelis — speciale ha-
bens idioma, à Latino tamen aliquantulum derivatum, &
quod cum Lithvanico habet concordantiam aliquam — unius
& moris & linguæ cognationisque Pruteni & Lithvani Samo-
gitæque fuisse dignoscuntur — & quamvis gentes ipsæ in pro-
nunciatione verborum differunt, quemadmodum Poloni, Bohe-
mi, Rutheni. Nihilominus in multis conveniunt. Ex quibus
 patet quod Dlugosus Prusis eandem linguam, quamvis
 dialecto differentem, & eandem originem tribuat cum
 Lithvanis & Samogitis. Mox autem velot sui oblitus im-
 mediatè modò allegatis verbis adjicit : *Non unius tamen*
stirpis & linguæ fuisse æstimantur. Sed Prutenis alia fertur
fuisse quam Lithvanis & Samogitis origo. Dum enim Prusias
Bithynia Rex &c. Hic Dlugosum sibi ipsi non constare,
 quivis facillè animadvertit. Nemo itaque ipsius testimo-
 nio tantum deferet, quantum primâ fronte ipsi videbatur
 deferendum. Turpius adhuc sese Willichius dedit. Nam pri-
 mò, cum loco citato agat de Veteribus Prusis, qui Prusica
 lingua adhuc utebantur, debuit cum ipsis loqui in Sardinia,
 ubi superiore Seculo adhuc frequentissimi erant. Deindè
 si sapius ipsis Græcisando locutus est, ipsosque intellexit,
 necessarium fuit, ut maximam lingua illa convenientiam
 habuerit cum Græca, nec oportet eam adèò fuisse corru-
 ptam ex Græca ut Hispanicam & Gallicam ex Latina, utpote
 quæ etiam à Latinè doctis intelligi non possint ob diversis-
 simam flexionem verborum, & pronuciationem diversis-
 simam. Tandè necessarium etiam fuit ut exactè sciverit lin-
 guam Græcam, de eaque potuerit judicare, eam apud Prus-
 sos fuisse corruptam. Verum an hæc ita se habere possint,

judicet Lector ex aliis Willichii verbis, quæ reperiuntur
Part. II. Comment. in lib. Taciti de morib. German. cap.
XXV. pag. 631. seq. Cum enim ipsi objiceretur de succino:
Jodocus est Borusius & succini naturam non probè descripsit.
Responder ad hanc objectionem: *Fateor quidem me esse*
Borusium cumq; Resellianum sub Episcopatu Warmiensi, qui est
& Heilsbergensis; Sed post Parentum meorum mortem statim
in prima ætate vixdum quatuordecim annos natum in Mar-
cbiam Brevnopyrghensem, ubi est Francofurdiana Academia per-
venisse. Et cum studia sua Francofurti instituta recensuisset,
addit: ubi Bucolica Virgilii enarrare incepti atq; Commentaria
qualiacumq; sub prælo excusa sunt. In quibus cum locus de electro
explicandus esset, multos meos cives consului, ut veritatē pro vi-
rili adumbrarem. Si quidem eam partem nunquam in mea vi-
ta vidi, cum ne partes quidem meæ Patriæ satis pro dignitate
perlustrarim. Si igitur in prima ætate vixdum quatuordecim
annos natus Prusiam reliquit, partibus Patriæ suæ i. e. tra-
ctus Reselliani, nondum satis perlustratis, quomodo igitur
cum Prussis Veteribus, adhuc adolescentulus, in tantâ rena-
centium tantummodo in Prussia literarum caligine, sapè
Græcisando loqui potuit? Sed certè daremus hæc omnia
fieri potuisse, præsertim cum quamplurima exempla te-
stentur, alia ingenia præ aliis magis efflorescere. cum et-
iam non ignoremus, non tantum in Sudinia superiori Se-
culo repertos fuisse lingua Veteri Prussica utentes, sed etiam
in aliis locis Prusæ, ut in vicis & pagis tractus Warmiensis
teste Cromero Episc. Warmiensi. lib. I. Hist. Pol. c. V. fol.
409. Tom. II. in Corp. Hist. Pol. item in Natangia & circa
Velaviam, ut patet ex Præfatione Catechismi Prussici Veteris
operâ Illustriss. Ducis Alberti procurati & An. 1545. hic Re-
giomonti impressi. Daremus, inquam, illa fieri potuisse,
si modò aliquam linguæ Prussicæ convenientiam cum Græ-
ca

ca deprehendere possemus. Nullam autem reperiri convenientiam cognoscere possumus ex illis testimoniis, quæ linguam Prussicam Veterem ferè eandem fuisse asserunt cum Lithvanica. Audivimus jam illud asserentem Dlugossum. Cromerus lib. I. cap. V. fol. 409. *Quorum, inquit, (nempe Prusorum) extant adhuc reliquia quaedam in vicis & pagis tractus Varmiensis & Sambiensis lingua utentes Lithvanica non absimili.* Et lib. III. fol. 442. *Livonos, Lithvanos, Samogitas & Prussos vetus nomen retinentes eadem inter se lingua vulgò uti dicit, tantum quod multas voces Latinas admixtas esse asserat.* Gvaginus etiam in Descript. Prussicæ dicit de Prussis: *Idiomate proprio, à Livonico non dissimili utebantur.* Severinus Göbel tractatu cit. cap. III. dicit: *Thre (der Sudawen) Sprache ist nicht ganz frembdè von der Littauischen.* Jam verò Lithvanicam linguam ex Græca oriundam esse nobis non persuadebitur. Multò potiori jure nos eam ex Venedica sive Slavonica lingua deducere possemus, cum magna pars Lithvanicarum & Prussicarum vocum sit Slavonica. Deindè quod supra diximus Prussicam linguam non convenire cum Græca, id probare etiam possumus ex reliquiis Veteris Linguae Prussicæ. Ex supra memorato itaque Catechismo Prussico huc quædam adducemus, addito Græco & Lithvanico textu, ex quorum collatione magnam Linguae Prussicæ cum Lithvanica, nullam cum Græca deprehendemus convenientiam. Majorem etiam cum Lithvanica deprehendent similitudinem, qui varias Dialectos Linguae Lithvanicæ norunt.

Oratio Dominica sic sese habet:

Græcè.

Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν ἑρανοῖς. ἀγαθὴ τὸ ἔνομά σε. εἰλήτω
 ἡ βασιλεία σε. Γενήθτω τὸ θελημά σε, ὡς ἐν ἑρανοῖς. καὶ ὦν
 της

της γης. Τὸν ἄγιον ἡμῶν τὸν ὀπίσθιον δὸς ἡμῖν σήμερον καὶ ἄφες
 ἡμῶν τὰ ὀφειλήματά ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις
 ἡμῶν, καὶ μὴ ἐσυνέγκης ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ῥύσαι ἡμᾶς
 ἀπὸ τοῦ πονηροῦ.

Prussicè.

Thawe nuson kas ru asse andangon. Swintins wirsi
 rwais emmens. Pergais rwais laeims rwais quais
 audasseisin / andangon / key na semmey. Tusan geirtin
 dais numons schindeinan. Ba arwerpeis noumans nusun
 aufzauruns / kay mas arwerpimay nuson aufbant nika
 mans. Ba ny wedais mans en perdandan / Sclair is
 rankeis mans assa wargan.

Lithvanice.

Tewe musu kuris essi dangui. teessie Szwenczamas
 wardas rawo. Te ateit rawo karaliste te nu si dūdie
 rawo walle kaip dangui / taip ir ant zemes. Dūna musu
 dienistka dūik muns bendiena. atleisk mums musu kaltes
 kaip mes atleidziam sawiemus kaltemus. Ne dūik mus
 west y pikta pagundima / Bet gelbek mus nu pikto.

Symbolum Apostolicum sic habet :

Græcè.

Πιστεύω εἰς Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ
 γῆς. καὶ εἰς Ἰησοῦν χριστὸν τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ κύριον ἡμῶν.
 συλληφθέντα ἐκ πνεύματος ἁγίου, γεννηθέντα ἐκ μαρίας τῆς παρ-
 θενης, Παθόντα ὑπὸ Ποντίᾳ Πιλάτῃ, σταυρωθέντα, θανόντα, ἐκφένοντα,
 κατελθόντα εἰς ἅδου, τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν. ἀνε-
 λθόντα εἰς οὐρανὸν καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς παντοκρά-
 τορος, ὃθεν μέλλει ἔρχεσθαι κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. Πιστεύω
 εἰς πνεῦμα ἅγιον. πιστεύω ἅγια ἐκκλησίαν καθολικὴν, ἁγίων
 κοινωνίαν. Ἄφεςτιν ἁμαρτιῶν. Σαρκὸς ἀνάστασις. καὶ ζωὴν αἰώνιον.

Prussicè.

As drowe an Deiwān Thawan / wisnosina / kas
 ast raytowuns dangon ba semmin. Ba an Iesum
 Christum swaian ainan sunun Kefian nusun. Kas
 Patis

Parikots ast affastan naseilon Swintan / Gemmons af
 fastan Jungfrauen Marian / Stenuns po Pontio Pilato /
 scrisits / aularons ba encops / Sammay lesuns prey Pe-
 Kollin / Tirrin deinan at skiwuns affa gallans. Unsey
 gobuns andangon. Sindats preitckray deitwas Cha-
 was wisinosingis / Swendau pergubuns wirsi preilei-
 ginwey stans geiwans ba curawussens As drowe an
 naseilon swintan / ainan swintan krixianistikum Kirkin /
 ainan perroniskon Szwintan. Et werpsannan grecon.
 At skisenna menschon. ba prabitscun geiwin.

Lithvanicé.

Aš tikliu y Diewa Tewa wisgalinti / sutworeji
 Dangaus ir zemes. Ir y Jesu Christu io wien gimmu-
 su Sunu wiespati musu / Eurs Prasideies nu dwases
 Szwentos / gimmes is Maryos Mergos czystos Kente-
 ses po Ponstu Pilotu / nukrizawotas / numirres ir palay-
 dotas / Nuzenge y pekla / treczoi dienoj kelesi is numir-
 rusu / uz zenge ant dangaus. Sed po desines Diewo
 Tewo wisfogalinczo / is te pareis suditu gywus ir mir-
 rusus. Aš tikliu y dwase Szwenta / Swenta Krikis
 ezoniska baznycia. Szwentuju draugiste. arceidim-
 na grieku. tano is numirrusu prikalinma. ir amžina gi-
 wora.

Ex his ne unica quidem vox Prussica cum Græco
 convenit, nisi quis objicere velit particulam *kay* sive *key*
 quod cum Græco *κα* convenire videtur ut ex collatione
 apparet. Sed neq; hæc particula Græcam habet originem.
Key enim sive *kay* hic non est idem quod Græcum *κα*, sed
 idem est quod *ως*, quemadmodum, & coincidit cum Lithva-
 nico *kayp*. Græcum verò *κα* Prussis est *ba*. Tandem eisi
 daremus Prussicæ & Lithvanicæ linguæ convenientiam
 quandam esse cum Græca (quod de quibusdam, paucissi-
 mis tamen, vocabulis dari potest) indè tamen probari non
 posset Prusos ex Bithynia oriundos fuisse à Rege Prusia.

Nam potuissent aliundè pauculas illas voces accipere Prussi, & quidem longè commodius. Videlicet notum est Russos à Græcis non modo literas, sed etiam religionem suam accepisse, Indè sæpius etiam Helmoldo Russi Græcorum appellatione insigniuntur, ut lib. 2. Chron. Slav. c. 13. l. 4. c. 26. Vid. Bankertus in Notis ad lib. 1. Helmoldi cap. 1. pag. 3. Russi itaque à Græcis quædam acceperunt vocabula; Prussi verò à Russis, non à Bithyniis. Nomen Prusiæ Regis hic non facit ad rem. Nam Prusiam Regem in Prusiam non venisse cognoscimus ex Justini lib. XXXIV. cap. 4. ubi refert Prusiam à filio esse regno spoliatum, etiam à servis desertum. Et cum in latebris ageret non minori scelere, quam filium occidi jusserat à filio interfectum. Si verò objecias potuisse alios Prusiæ Regis fautores, qui ipsi eadem filii suaserant, iram filii metuentes, in has terras profugisse, & ab eorum nomine Prusiam appellasse. Neq; hoc quidquam ad rem facere dicemus. Si enim huc concessissent, statim post ingressum à nomine Prusiæ Prusiam appellassent, cum nomen notum sit, nomen Prusiæ nostræ multis seculis esse recentius ut postea ostendemus,

VI. Sunt etiam, qui, vanitatem prioris sententiæ animadvertentes, Prusos antiquos à BRUCTERIS Germanicis populis in has oras transgressis, Prusiæ nomen accepisse existimant. Quà dere Jacobus Spigelius: *Strabo author est, ait, circa Amasin fluvium Bructeros habitasse. Hos Drusus navali prælio superavit. Undè ab Austro in Aquilonem delapsi ad Oceanum hodiè Pruteni putantur. Facile namq; Bructeros in Prutenos convertit.* in Scholus ad Ricardi Bartholini Perusini lib. II. Austriados in fin. fol. 517. inter Script. German. à Justo Reubero editos. Sed & hæc sententia facile exploditur. Certum quidem est, quod Strabo asserat Bructeros à Druso superatos lib. VII. Geographiæ in pr. Conf.

Conf. Tacitus lib. 1. Annal. c. 51. Sed illos post hanc pugnam usque in Prussiam nostram penetrasse, neque Strabo neque Tacitus asserit. Imò postea primo Principatus Trajani anno Romæ nunciatum erat, Bructeros fuisse à Chamavis & Angrivariis pulsos ac penitus excisos, teste Tacito lib. de morib. Germanor. c. 33. Quonam verò reliquæ Bructerorum concesserint, difficile dictu est. Phil. Cluver. eos collocat super Rheni ripam inter Agrippinensem Coloniam & confluentes Mosellæ. Vid. Cluver. lib. III. Germ. Antiq. cap. XIV. Neque etiam nomen Bructerorum adeò simile est nomini Prutenorum, ut in illud potuerit transire.

VII. Antequam ad veriores, vel saltem verisimiliores progrediamur opiniones, non omittendū est illud, & Chronica nostra Prussica sive sint typis impressa, sive etiam adhuc MS in Bibliotheca Electorali asserventur, parum solidi nobis de Originibus Prusicis asferre, cum ab hominibus plerumque imperitis sint conscripta. Pudet me tædetque fabularum, quibus illi volumina sua inferciunt. Et licet aliquando vera videantur proponere, ea tamen tot figmentis involvunt, ut & hæc quæ verè contigisse credibile est, in dubiū fermè vocare cogamur. Exempla in sequentibus occurrent, jam tantum quædam, quæ huc facere videntur subiciemus. Chronicon quoddam MS. Authoris incerti statim fol. 1. refert, Augusti Imperatoris tempore quosdam Astronomos in quadam Bithyniæ urbe *Satura* disputasse, de populis in Prussia habitantibus, misisseque quosdam Astronomos ad explorandas has regiones; ex quibusunicus tantum nomine *Divones* reversus, hæc nunciasse fertur: non habitasse in Prussia constanter unam gentem, sed modò appellatam esse *Sargagam*, ab aliis *Geliden* & ab aliis rursus *Vatiniam* &c. Eorum Principem dicit vocatum fuisse **MASO** cui Prusici illi populi etiam liberos suos tributi loco

loco pendebant. Habet hæc etiam ex citato Chronico Mat-
thæus Weiffelius in Chron. Pruss. p. 7. uterq; verò ex Chri-
stiani primi Episcopi Prusæ Chronico. Addunt alii Prus-
fos primis illis temporibus tributarios fuisse Principibus
Masovix Antonio filioque ejus Czantviggio donec tandem
à Scandinavis illa servitute liberarentur. Casp. Henneber-
gerus in tract. de Vet. Pruss. pag. 6. Sed nugas illas esse
dicet, quicumque vel à limine salutavit Historiam Poloni-
cam. Hæc enim de Masovia sequentia nobis tradit. Cum
torum regnum Polonicum Sec. XI. in impotens Rixæ Re-
ginæ dominium concitatum esset Maslaus quoque
sive Masos Pincerna Regis Miecislai II. Dominatum in
tractu Plocensi arripuit eamque terram à suo nomine Ma-
soviam appellavit. Dlugosf. Tom. 1. lib. III. Hist. Pol. fol.
187. seq. ad an. 1040. Cromer. Neugeb. & alii. (Quamvis
Stanislaus Sarnitius lib. I. Annal. Polon. f. 34. Masovios à
Masfagetis nomen habere statuat, nec probet illam deriva-
tionem nobilis populi à vili homine Maslao) Indè cum
Casimirus I. Rex Pol. Ducatum Masovix à Maslao tyranno
recepisset, semper etiam annexus fuit Regno Polonia, do-
nec tandem An. 1220. Lescus Albus Dux Pol. eundem attri-
buerit Conrado fratri suo. Indè Masovia Duces suos habe-
re coepit. Quodsi hæc vera sunt, quomodo itaque Prussi
Ducibus Masovix Antonio & Czantviggio subjecti esse po-
tuerunt? quomodò nomen illud Masovix antè tempora
Scandianorum notum esse potuit, quod multis seculis post
demum innotuit? Ut taceam Chronica nostra nullum an-
tiquum authorem potuisse pro sententia sua confirmanda
proferre. Cætera quoque jam prætereo.

VIII. Cum itaque ex Scriptoribus nostris nihil cer-
ti cognoscere liceat, antiquorum Scriptorum Monumen-
ta perlustrabimus, & multò veriora illos de gentibus his
tradi-

tradidisse comperiemus. Apud antiquos obscura quidem sunt gentis nostræ indicia, non tamen planè sunt nulla; idque ob succinum quod nostris in oris antiquissimis etiam temporibus collectum, per orbem distrahi solebat. Ex ea itaque ratione novimus jam longè antè tempora *Herodoti Halicarnasæi* antiquissimi Historicorum (qui vixit sub Monarchia Persica, tempore Artaxerxis Longimani Olymp. 84.) homines in Prussia nostra habitasse, qui succinum colligebant. Communi enim tum ferebatur famâ, populos quosdam in extremitatibus Europæ ad fluvium *Eridanum* succinum colligere; cui tamen ipse Herodotus fidem non habet: *De extremitatibus*, inquit ille, *Europa quod pro comperto referam non habeo. Neq; enim assentior fluvium quendam esse Eridanum à Barbaris vocatum qui subit mare ad septentrionem spectans, undè electrum venire narratur. Nam vel ipsum coarguit nomen Eridanus quod Græcum est, non barbarum ab aliquo Poëtarum fictum. Sed etsi hoc studiosè quaesivi, à nemine, qui ipse viderit, accipere potui, quomodo se habeat mare ad illam Europæ partem. Ab extrema itaq; ad nos venit stannum electrumq;.* Hæc Herod. lib. III. qui inscribitur *Thalia. mult. post. med. pag. 234.* Non tamen turbare quempiam debet, quod adeò dubiè loquatur, imò fidem nullam habeat relationi de Eridano. In tanta enim peregrinantium infrequentia mirum non est rem hanc totam plurimis fuisse involutam fabulis, adeò ut Historici nesciverint quid literis hac de re prodere debuerint. Jam antè Herodotum *Æschylus* aliique Poëtæ finxerant: *Phaëtonis fulmine icti sorores fletu mutatas in arbores populos lacrymis electrum omnibus annis fundere juxta Eridanum amnem, quem Padum vocamus. Et electrum vocatum, quoniam Sol vocitatus est elector plurimi Poëtæ dixerunt, primique, ut arbitror, Æschylus, Philoxenus, Nicander, Euripides Satyrus. ait*

Plin. lib. XXXVII. cap. 2. circa fin. Videbant quidem Viri prudentes hæc esse Poëtarum somnia, videbant tamen simul, aliquid veri sub his fabularum involucris inveniri: *Quod esse falsum*, pergit porro Plinius, *Italia testimonio patet. Diligentiores eorum Electridas insulas in mari Adriatico esse dixerunt, ad quas dilaberetur Padus. Qua appellatione nullas unquam ibi fuisse certum est. Nec verò ulla ibi appositae esse in quas quidquam cursu Padi devehì possit. Hinc scrutati sunt Eruditi, ubi Eridanus ille succinum vehens, ubi Electrides insulæ ab electro sive succino ita dictæ, ubi succinum ipsum reperiretur. Alius hic alio propius rem tetigit. Et certè conatus Herodotum non sefellisset, nisi ipsum nomen Eridani non barbarum, dubium tenuisset. Licet meminisse poterat, hoc nomen à Græcis potuisse corruptum esse, aut planè à Græcis amni illi impositum, ut eo commodius peregrinatines eò institui possent ad mercaturam exercendam. Et certè corruptum illud nomen fuisse ex nomine fluminis propè Dantiscum, die Naddune / dicti, suspicatur P. Cluverus Dantiscanus Pruffus lib. III. German. Antiq. c. 34. post med. & ex eo Joan. Micrælius lib. I. Chron. Pomeran. num. IV. p. 4. per *Electrides* autem intelligunt illi das grosse Werder / die Nârung: Micrælius addit *Samländiam* l. c. num. 5. p. 6. Quæ ut satis probabilia rejici non posse videntur.*

IX. Ergò jam sic satis constat, ante tempora Herodoti, imò antè tempora Æschyli Poëtæ habitasse in Prussia homines succinum colligentes, quinam autem illi fuerint, nondum apparet. ULMIGEROS sive *Hulmigeros*, vel etiam *Ulmigavos*, item *Ulmiganos* illos appellant passim Scriptores nostri. Vid. etiam Erasm. Stella lib. I. & II. Antiquit. Pruff. Æn. Sylv. in Descript. Europ. c. 29. Corrupta hæc sunt nomina ex ULMERUGIS, de quibus Jornandes & nos
ex

ex eo in sequentibus. Sed adhuc dubium est, utrum Jordanes per *Ulmerugos* intelligat incolas Prussiae. Probabilius enim est *Ulmerugos* ipsi esse *Rugios* in Pomerania. Ptolemæus qui vixit sub Antonino Philosopho Imp. in his terris collocat VENEDAS sive VINIDAS Sarmaticas gentes. Tenent, inquit, Sarmatiam gentes maxima. Venedæ per totum Venedicum sinum (sic appellabatur Sinus Codani pars qua Prussiam, Curoniam & Livoniam alluit) — Minores autem gentes tenent Sarmatiam penes Vistulam quidem fluvium sub Venedis Gythones — His omnibus orientiores sunt sub Venedis quidam iterum Galinde, & Sudeni & Stavani usq; ad Alaunos. lib. III. Geogr. cap. V. fol. 8r. seq. Edit. Græco-Latinæ Sansonii. In hoc quidem fallitur Ptolemæus, quod putet suo tempore adhuc Venedas per totum sinum Venedicum habitasse; (notum namq; est illo tempore quo vixit Ptolemæus jam Gothones & Æstios has oras tenuisse) at quod antiquissimis temporibus ibi Venedæ suas sedes habuerint, id in dubium vocari non potest. Unde enim Sinus Codanus nomen Sinus Venedici accepisset nisi à Venedis accolis. Probare idem videtur Ph. Cluverus ex illis Livoniae locis. Wenden/ Windau/ Ufchewende / sed loca hæc multò sunt recentiora, quam ut inde Venedas gentes Sarmaticas ibidem habitasse colligere queamus. Hæc nomina namque à *Vinnone* Magistro Ordinis Ensisferonum in Livonia sunt locis illis, ut à conditore, imposita. Vid. Chronica Deutscher Ordens sive ut alii citant Hohemeister Chronick ab Episcopo Paderbornensi scribi cœpta fol. 4r. Probabilius illud argumentum est, in his oris habitasse Venedas, quod Græcorum antiquissimis occasionem dedit fingendi in Italia in Venetorum regione flumen Eridanum, (Padus is est vero nominæ) à quo succinum, sive, ut illi vocabant electrum veniret; quum id in Venedorum litore ad

Vistulæ usque ostia omni ævo legeretur. lib. III. Germ. Antiq. cap. XLIV. in pr. Aliam tamen fabulæ hujus occasionem expressit Plinius quando dixit: *Affertur à Germanis in Pannoniam maximè provinciam. Indè Veneti primum, quos Græci Henetos vocant rei famam fecere, proximi Pannonia, id accipientes circa mare Adriaticum. Pado verò annexa fabula videtur causa, hodieq; Transpadanarum agrestibus fœminis monilium vice succina gestantibus, maximè decoris gratia*, lib. XXXVII. Nat. Hist. cap. 3. An verò VENEDÆ Sarmaticæ gentes ejusdem sint Originis cum VENETIS Italiæ populis, quos à Græcis *Henetos* dici, Plinius affirmat; quosque ab HENETIS in Paphlagonia deducunt multi, nos non disputamus: cum de rebus adeò vetustis, præsertim ubi desunt rationes probabiles, judicium ferre sit perquam difficilè. Vid. Mart. Cromer. lib. I. de Ortu. & reb. gest. Polon. Stanisl. Sarnitius in Annal. Polon. libb. tribus prioribus, Henricus Bankertus in Not. ad Helmoldi lib. 1. Chron. Slav. c. 2. & alii,

X. Antiquissimi itaque Prussiæ incolæ fuerunt VENEDÆ & Venedarum populi *Galinde, Sudeni, Stavani* aliique. Sed antiquissima etiam perhibetur fuisse migratio GOTHORUM in oras Prussicas ex *Scantia* sive *Scanza* vel ut alii multi pronunciant *Scandinavia*, quæ est hodierna Svecia & Norvvegia. De hac migratione Jornandes Sec. VI. Scriptor (quem alii Gordianum appellant) sic loquitur: *Ex hac igitur Scanzia insula quasi officina gentium, aut certè velut vagina nationum cum Rege suo nomine Berig Gotthi quondam memorantur egressi, qui ut primum è navibus exeuntes terras attigerunt, illico loco nomen dederunt. Nam hodiè illic, ut fertur Gotthiscanzia vocatur. Undè mox promoventes ad ad sedes Ulmerugorum, qui tunc oceani ripas insidebant, castrametati sunt, eosq; commisso pralio propriis sedibus pepulerunt*

runt eorumque vicinos Vandalos jam tunc subjugantes suis applicuere victoriis. Ibi verò magna populi numerositate crescente, etiam penè quinto Rege regnante, post Berig, Filimer, Filogud, Arigis consilio sedit, ut exinde cum familiis Gothorum promoveret exercitus, qui aptissimas sedes locaq, dum quæreretur congrua, pervenit ad Scythia terras, qua lingua eorum Ovims vocabantur. Probat hæc postea Jornandes ex antiquis Gothorum carminibus, Lib. de Reb. Geticis cap. IV. Edit. Grothiana. Ex Jornande sua hausit Johannes Magnus in Histor. Svedica, qui etiam annum determinat, quo hæc migratio Gothorum ex Scanzia contigerit in Pomeraniã & Prusiam. Nempe dicit fuisse Annum post mund. cond. 2531. Et post Diluv. 875. & ante Chr. nat. 1430. tempore Othonielis Judicis in populo Israelitico. Huic opinioni de Gothorum ex Scanzia migratione opponit se Ph. Cluverus lib. III. German. Antiq. cap. XXXIV. fol. 132. ubi, *Jornandem fabulis suis contaminasse potius, quam illustrasse gentem Gothicam*, dicit, & postea ait: *Jornandem se præbuisse ineptissimarum nugarum posterioribus hominibus Ducem*. Et cum verba Jornandis de hac migratione prolixè commemorasset, hæc subjicit: *Ergò in iis qua in medium adduxi primum miror quisnam aliquot jam ante Trojanum bellum seculis migrationẽ Gothorum è vagina illa nationum Scanzia adnotaverit: unde eam bis mille circiter post annos habere potuerit vel Jornandes vel Dexippus vel deniq, Ablavius? Ipsorum Gothorum carmina que ab Ablavio allegat Jornandes ad ea spectare tempora que Christi Jesu nativitatem aliquot seculis subsecuta sunt infra patebit: Joannes verò Magnus Archiepisc. Upsaliensis quod Gothorum etiam antè exitum è Scandinavia XIII. Reges nominatim enumeravit; Id sanè de suo, multò Jornande vesanior adfingere ausus est, è cujus Historia, si ea qua Duce Jornande è Getarum, Gothorum & Scytharum rebus gestis suis Gutis falso*

*adstruxit, demas, vix tertia pars universi operis manebit. Hæc & alia Vid. ap. Cluver. l. c. Verùm Hugo Grotius in Prolegomen. ad Histor. Gothorum, Vandalorum & Longobard. p. 14. & seqq. fusè Jornandis sententiam & relationem propugnat, quamvis multò recentiore hanc migrationem faciat, quam fecit Joannes Magnus. Videlicet statuit hanc migrationem contigisse annis plus trecentis ante Christi tempora. Primum pro Jornande suo desumit argumentum ex Actis publicis Legum, Judiciorum, Rationum, ubi nomen hoc Gothorum in Svedia, sive Germanicâ sive Latinâ linguâ semper idem invenitur. Secundum argumentum depromit ex Historiis exterarum Gentium, Moscovitarum, Slavorum, Anglorum, Hispanorum, apud quos semper creditum est Gothos prædiisse è Scanzia sive hodierna Svedia. Profert tertio ex incerti Scriptoris Chronico Slavico, quod Marinus Episcopi Romani Legatus cum circa An. 1467. in Svediam venisset, abstulerit indè libros, quos dicebantur Gothi olim circa An. 378. cum Romam & vicina raptarent, abstulisse. Affert tandem ex Ptolomæo, & qui cum sequitur, Martiano Heracleota, in Scandiarum maxima, quam & propriè Scandiam dicunt vocari, & quidem ad meridiem, ubi & nunc reperiuntur jam tum fuisse *Gutas*, quod nomen idem est cum *Gothis*. Verùm hæc adhuc nihil videntur sententiæ Cluveri nostri derogare. Nam consensus ille gentium exterarum nititur relatione Jornandis, & quos hic sequitur, Dexippi & Ablavii, qui, ratione habitâ ad antiquitatem migrationis illius, Scriptores nimis sunt recentes. Idem de Actis publicis dici potest. Chronicon illud Slavicum incredibilia tradit. Notum enim est Gothos qui Romam vastarunt non immediatè prædiisse ex Svedia, sed à Ponto Euxino, quo jam tum à mari nostro Baltico erant progressi. Jornand. l. c. cap. IV. Nec eosdem in Sveciam rediisse*

rediisse post vastatum Imperium Rom. probari poterit, quomodo itaque Româ libros in Svediam potuerunt transferre? De Gutis Ptolemæi incertum est, an fuerint in Scanzia *αὐτόχθονες* an verò à Gothis aliis oriundi, eò penetrarint? Hæc & alia pro Cluvero nostro possumus ad Grotiana illa reponere.

XI. Verùm, siue *Gotbi*, (qui & *Gotbones*, *Gutbones*, *Guta*, *Gythones* dicuntur) ex Scantia fuerint in has oras progressi, ut Jornandes vult, siue etiam fuerint in nostris oris *αὐτόχθονες*, ut Cluverus velle videtur. Hic nobis ulterius dispiciendum est, quousque in Prusiam Gothones fuerint progressi. Aeneas Sylvius, Erasmus Stella aliique nostrates Historici ex Jornande referunt Gothos *Hulmigeris* expulsis eorum terram occupasse in ripa Vistulæ orientali inter Oslam & Drebniz amnes, quæ *Hulmigeria* postea secundùm ipsos appellata est *Culmigeria*. Sed jam supra intuius, Jornandem non scripsisse *Ulmigeros*, ex quo vocabulo deinde fieri potuerint *Culmigeri*: sed *Ulmerugos* per quos rectius intelliguntur *Rugii* Pomeranici populi. Phil. Cluverus lib. III. Germ. Antiq. c. 34. Gothis hos constituis terminos, nempe Gothos perhibet ab oriente habuisse Vistulâ, & ubi is in duo scinditur cornua inter Pölplin & Stum, alveum ejus orientalem qui dicitur Nogat, præterfuitque Mariæburgum, inde propè Elbingam in lacum effunditur. Hinc verò ipsum lacum ad ostium usque, quo is inter duos vicos Balge & Pillau Oceano miscetur. Secundum Cluveri igitur sententiam Gothi siue Gothones tenuerunt tum hodiernam Pomerelliam, item das *grosse Werder* & die *Närung*. Sed nos longius progressos esse Gothonos arbitramur. Cum enim Pytheas (qui CCL. annis vixit post Herodotum, sub Ptolemæo Philadelpho) testetur apud Gothos siue Gothones legi succinum apud Plin. XXXVII.

cap. 2. circa fin. Succinum autem cum maximè in hodierna
Sudinia inveniatur, & tum sine dubio inventum sit, pro-
babile est Gothones jam tum & Sudiniam tenuisse. Con-
firmamur in ea sententia, quoniam Pytheas refert Gotho-
nes æstuarium accolare quod dicitur *Mentonomon*. Per
æstuarium illud intelligit lacum, das frische Haff/dictum,
licet circa magnitudinem ejus erret; aut si mitius loqui
velimus error aliquis negligentia librariorum irrepsit, adeò
ut pro ἑξακισχίλιων σταδίων i. e. sex millium stadiorum, scri-
bendum & Plinio legendum fuerit ἑξακοσίων σταδίων i. e. sex-
centorum stadiorum, Mentomon autem dicebatur for-
san à Medenaw vico Sudiniæ, quæ est conjectura Micralii
lib. I, Chron. Pom. num. 6, pag. 7. Quod si verum est, con-
cludi posse certum est Sudiniam tenuisse Gothos, Mede-
uau enim non Sarmaticum Venedarum sed Germanicum
Gothorum vocabulum est; cum terminatio *au* Germani-
ca sit, significans terram, ut in his *Morau/ Nassau/ Betau/
Welauc*. Nec legimus, quod ego quidem sciam, vicum
illum *Medenau* ut & alios *Girmau* &c. ab Ordine Theu-
tonico esse conditos, adeò ut inde colligere liceat, à Gothis
adhuc illa vocabula remansisse. De reliqua parte Prusie
id asserere possumus, paulò ante Christi nati tempora Ve-
nedicos sive Sarmaticos populos eam adhuc possedisse.
Illud tandem prætereundem nobis non est, Gothos sive
Gothones à multis & vetustis & recentioribus Historicis
esse probet Cluverus lib. III, Germ. Antiq, cap. XXIV.
quem hic excipere nolumus. Hoc tantùm addimus *Prus-*
fos etiam ipsos, quoniam *Gothi* fuerunt, etiam appellari
Getas à quibusdam, ut à Vincentio Kadlybkone Historico
Polonico in fin. Sec. XII, apud quem Prussi perpetuò ferè
audiunt *Getas*, Vid. I, 3. epist. 31. & lib. IV. c. 19. & alibi. Huc
etiam

etiam forsan collimat antiquus Scholiastes in Adamum.
Bremensem num. 87. ubi dicit: *Gotbi à Romanis Gete vo-*
cantur, de quibus Virgilius dicere videtur:

— — — — *acerq; Gelonus*

Cum fugit in Rhodopen atq; in deserta Getarum

Et lac concretum cum sanguine potat equino.

Hoc usq; hodiè Gotbi & Sembi (Samländer) facere dicuntur,
quos ex lacte jumentorum inebriari certum est. Hæc ille.
Quod autem Prussi olim biberint sanguinè equinum, lac &
aquam, id testantur Adam Brem. de Situ Dan. p. 147. Chroni-
ca Deutsches Ordens fol. 19. a. & Casp. Henneberg. in Tract.
de Vet. Prusf. p. §. b. ex Jeroschini antiquo Chronico. alii.

XII. A Scriptoribus qui post Christum natum vixe-
runt, in Prussia nostra collocantur ÆSTII, qui sese exten-
debant per Prussiam, Samogitiam, Curlandiam & Livoniam
usque ad sinum Finnicum, ubi adhuc hodiè Esthonia Æstio-
rum conservat memoriam. Tacitus in lib. de Morib. Germ.
in fin. de illis sic loquitur: *Ergò jam dextro Svevici (Balthi-*
ci) maris littore Æstiorum gentes alluuntur, quibus ritus ha-
bitusque Svevorum, lingua Britannica propior. Matrem
Deam venerantur, insigne superstitionis formas agnorum ge-
stant, id pro armis omniumque tutela securum Dea cultorem
etiam inter hostes prestat. Rarus ferri, frequens fustium u-
sus. Frumenta cæterosque fructus patientius quam pro solità
Germanorum inertia laborant. Sed & mare scrutantur; ac
soli omnium succinum quod ipsi glessum vocant inter vada atq;
in ipso litore legunt. De iisdem Æstiiis Jornandes Sec. VI. de
Reb. Geticis cap. V. p. 615. 616. agit, ubi etiam addit, Vidio-
arios, sive quemadmodum alii legunt Viridarios. (Die
Werderschen.) Ad littus autem, inquit, Oceani, ubi tribus
saucibus fluenta Fistule fluminis ebibuntur, Vidioarii resident,
ex diversis nationibus aggregati, post quos ripam Oceani ITE-

MESTI (alii legunt *ESTII* five *ÆSTII*) tenent pacatum
hominum genus omnino. Et cap. 23. p. 643. cum de Venedis,
Antibus & Slavis egisset, addit: *Æstrorum* (alii legunt *Æ-*
storum) quoque similiter nationem, qui longissima ripa Ocea-
ni Germanici insident, idem ipse (Emmericus Gothorum
Rex) prudentia virtute subegit. Eodem Sec. VI. floruit Cas-
siodorus, apud quem reperitur Theodorici Gothorum Re-
gis ad *Æstios*, quos ibi *Hæstos* appellat, epistola gratiarum
actoria pro succino sibi ab *Hæstis* misso, cujus epistolæ ini-
tium hic dabimus: *Hæstis Theodoricus Rex. Illo & illo Le-*
gatis vestris venientibus, grande vos studium notitia nostra
habuisse cognovimus, ut in Oceani litoribus constituti, cum no-
stra mente jungamini: svavis nobis admodum grata petitio ut
ad vos perveniret fama nostra, ad quos nulla potuimus destina-
re mandata. Amate jam cognitum, quem requisivistis ambien-
tes ignotum — Et idè salutatione vos affectuosa requirentes,
indicamus succina, qua à vobis per horum portitores dicta sunt
grato animo fuisse suscepta: qua ad vos Oceani unda descen-
dens, hanc levisimam substantiam, sicut & vestrorum relatio
continebat, exportat: sed undè veniat, incognitum vos habere
dixerunt, quam ante omnes homines patria vestra offerente
suscipitis. Sec. IX. Eginhardus in Vita Caroli M. cap. 12. Hunc
ait, *Sinum*, (Codanum) multa circumfident nationes: Dani
scilicet & *Sveones* & quos Nortmannos vocamus septentrio-
nale litus & omnes in eo insulas tenent, at litus Australe Slavi
& *Aisli* & alia diversa incolunt nationes. Posterioribus tem-
poribus ulterius versus Septentrionem progressi sunt in Li-
voniam. *Eistorum* autem in Livonia crebrâ faciunt mentio-
nem Chronica Deutschen Ordens Vid. f. 39. b. 41. b. 42. b.

XIII. Hos *Æstios* Germanos fuisse multa persvadent.
Tacitus meminit similitudinis morum cum *Svevis*, lingua
autè similioris Britannicæ quam *Svevicæ*. Dicit porro fru-
menta

menta eos, ceterosq; fructus patienti quam pro solita Germanorum inertia laborasse. Accedunt etiam varia locorum nomina, quæ ordo Theutonicus hic jam reperit, & videntur partim à Gothis, ut supra inuimus, partim ab Æstii inventa ut *Medenau/ German/ Quedenau/ &c.* Undè etiam hi Æstii venerint, paucis inquirere non pigebit. Phil. Cluverus lib. III. Germ. Antiq. c. XLIV. & XLVI. putat eos fuisse *Istævones* Rheni accolæ, quos Pytheam, Strabonem & Stephanum putat intelligere per *Ostiones* sive *Ostios*, quavis de sedibus Ostionum inter se pugnent. Hos itaque Æstios sive Ostiones sive Istævones existimat longè ante Cæsaris in Galliam Comatam expeditiones huc commigrasse, succensetq; Goropio Becano, quod Æstios mutaverit in *Austrios*. Hugo Grotius in Prolegomen. supra citatis comprobat sententiam Goropii Becani, & probat hic Æstios sive *Ostios*, *Ostiones* sive *Austrios* habitasse, dictos ab Oriente Sole à cæteris Gothis qui in Scandinavia remanserant. Probat illam derivationem primò indè quia hoc nritur testimonio Saxonis Grammatici. Deindè quia Orientis vocabulum erat qui *est* pronunciarent ut *Æst-Saxia* i. e. Saxonia Orientalis in Anglia. Tandem etiam quia Plinius *Glesariam* insulam, quæ est *Samlandia* Prusorum, expressè appellat *Austraniam* lib. IV. Hist. Nat. cap. 13. Ex sententia itaque Grotii colligitur, ipsum existimasse Æstios fuisse, Gothos ab aliis Gothis occidentalibus ita vocatos. Vid. Grotius l. c. p. II. 41. Utraque sententia non caret dubio. Migrationis *Istævonum* in has oras, de qua loquebatur Cluverus, nullum extat in antiquitate vestigium, adeoque mera hæc est conjectura. Contra Grotium illud meritò afferatur, per *Glesariam* insulam *Austraniamq;* non posse intelligi *Samlandiam* in Prussia, sed aliam aliquam insulam in Oceano Germanico, quæ alluit Cimbricam Chersonesum sive

Jutlandiam. Forſan fuit inſula quæ hodie dicitur, *de Strant*.
Id enim colligitur ex deſcriptione Plinii: *Quidam, inquit
Plinius, hæc habitari ad Viſtulam uſque fluvium à Sarmatis,
Venedis, Scyrris, Hyrris tradunt. Sinum Chylipenum vocari &
in oſtio ejus inſulam Latrin. Mox alterum ſinum Lagnum con-
terminum Cimbris. Promontorium Cimbrorum excurrens in
maria longe peninſulam efficit, quæ Hauſiſus appellatur XXIII.
M. paſſuum. Inde inſula Romanis armis cognita. Earum nobi-
liſſima, Burchana, Fabaria à noſtris dicta à frugis ſimilitudine
ſponte provenientis. Item Glesſaria à ſuccino militiæ appellata
à Barbaris Auſtrania præterque Actania. Toto autem hoc mari
ad Scaldin uſque fluvium Germania accolunt gentes hæc ex-
plicabili menſura. lib. IV. c. XIII. Quod autem dixerat Gles-
ſariam, Burchanam, Fabariam fuiſſe Romanis armis cog-
nitas, id explicat lib. XXXVII. c. III. pr. quando ait: *Certum
eſt gigni in inſulis ſeptentrionalis Oceani (ſuccinum) & à Ger-
manis appellari gleſſum, itaque & à noſtris unam inſularum
ob id Glesſariam appellatam Germanico Cæſare ibi claſſibus rem-
gerente Auſtraviam à barbaris dictam. Ex quibus mani-
feſtum eſt per Glesſariam non poſſe intelligi Sambiam ſive
Samlandiam noſtram, ut Grotius, Micrælius aliq; plurimi
volunt. Repugnat enim inſulæ ſitus. Vix inſuper eſt veri-
ſimile Germanicum Cæſarem huc uſque navibus appuliſ-
ſe. Nec objici poteſt teſtimonium Taciti ſupra afferentis
Solos Gothones ſuccinum, quod ipſi Gleſſum vocant, inter vada
atque in ipſo litore legere. Nam hoc intelligit Tacitus de ſuc-
cino optimo, quodque ejus eſt quantitatis ut ex illo aliquid
poſſit effici, aliàs & in aliis locis vel hodie ſuccinum reperi-
ri non negamus; hoc tamen eſt minoris pretii, minores
etiam tantum ſunt ejus particulæ, officinis artificum inu-
tiles. Et hoc etiam expreſſit Theodoricus Rex, in Episto-
la ſua ſuperiore numero citata, in qua dicebat Haſtos ante
omnes**

omnes homines, patria offerente succinum accipere. Tales itaque particulas minores succini sive glesii cum milites Cæsaris Germanici reperissent, appellarunt insulam illam Glesfariam, quæ barbaris dicebatur Austrania. Hactenus igitur de insula Glesfaria assentimur Cluvero. Sed quominus Æstios arbitremur fuisse Gothos, nullam videmus urgentem causam, præsertim si dicamus *Ostiones* alium ab *Æstis* fuisse populum. Videntur enim Gothi sensim ulterius progressi, totam Sinus Venedici oram tandem occupasse, & deindè ab aliis Gothis occidentalibus appellati esse *Æstii* i. e. *orientales*. Et huic sententiæ nostræ favet etiam illud, quod & posterioribus temporibus, quibus *Æstii* hic habitasse perhibentur, ab ejusdem tamen sequioris ætatis Scriptoribus appellantur *Gethæ*, qui secundum illorum sententiam iidem sunt qui *Gothi*. Vid. n. XI. fin. Huc etiam forsitan respicit antiquum Epitaphium *Boleslai*. I. R. P. cognomine *Chrobry*, quod Sec. XI. pr. positum est, & reperitur adhuc Posnaniæ in Ecclesia Cathedrali, ubi hæc inter alia, reperiuntur verba:

Tu possedisti velut Athleta Christi

Regnum Slavorum GOTHORUM seu Polonorum.

Vid. Stanisl. Lubienski in Tract. de Episcopis Plocensibus in Vita Martialis II. f. 315. Operum.

XIV. Huc usque expeditam habuimus rationem Originis Prusicas investigandi, suppetentibus hinc indè probatorum Scriptorum testimoniis, sed ea quæ sequuntur iniquiora subierunt fata. Nam à Sec. VI. nulla ferè nostrarum regionum fit mentio usque ad Sec. X. si unicum tantum illud Eginhardi testimonium excipias. Defectum hunc supplere volunt Scriptores nostri, quamvis respectu illorū temporum multò sint recentiores, quam ut de ulla migratione idoneum possint præbere nobis testimoniū. Celebris

est illa in Chronicis Prussicis migratio in Prusiam, quæ contigisse dicitur sub PRUTENO, & qui eum in Regno excepit, fratre ipsius WIDEWUTO. Quo tempore hæc contigerint non convenit inter omnes. Erasm. Stella lib. 2. Antiq. Prusf. & Albertus Wijuk Kojalovicz Part. I. Hist. Lithv. lib. I. p. 13. ad tempora *Valentiniani* Imperatoris hoc referunt, Alexander Gvaginus verò ad An. 503. horum Regum ætatem retulit, in Descript. Prusf. p. 320. De loco etiam & Regno undè illa migratio contigerit non satis apud ipsos constat. Nostra Chronica, ut Grunovii, Hennebergeri, Weiffelii, ut & quædam MS. *Cimbricos* vel *Scandinavicos* illos Principes fuisse aserunt, quos quidam reliquias Gothorum Româ pulsorum fuisse existimant. Lithvani Scriptores ut & Erasm. Stella lib. II. Antiq. Prusf. in pr. *Alanorum* Reges illos fuisse perhibent. Ipsa Historia à Kojalovicio hunc ferè in modum describitur: *Circa tempora Valentiniani An. 366. Alani Duce Littalano à Sicambriis casi cù Patriam sine probro intrare non poterant, in Prusiam concesserunt, quos Prusfi ut populum religione, linguâ, ritibus, origine socium libenter susceperunt. Inde Weidewutus Alanus electus est Rex Prusorum liberis votis. Hic plebem vagabundam nulliq; sedibus affixam per tribus ac cohortes recensuit & certis villarum agrorumque limitibus circumscripsit, docuit eos agriculturam &c. &c. tandem senio confectus partitus est regnum inter filios. Principatum spontè abdicatum in majorem natu, volentibus omnibus transfulit. Ne tamen aut Rempubl. inter juvenum manus omnino desereret, aut in ordinem redactus autoritate omni inter populares excideret, honores callidè auxit quorum fastidium simulabat. Summum se Pontificem antequam Principatu abiret creavit. Hæc ille l. c. p. 13. seqq. Alii primo apud Prusos regnasse volunt Prutenum, à quo etiam nomen Prussia fluxisse dicunt, qui factus Pontifex regnum*

regnum in fratrem Weidevutum transtulit. Tandem cum & hic jam senio debilitatus oneri huic ferendo non esset, Pontifex itidem factus, dicitur se cum fratre Bruteno Diis patriis immolasse. Vid. Henneb. lib. de V. P. p. 9. 10. Weisfel. p. 18. a. Filii Weidevuti putantur fuisse duodecim, quorum hæc fuerunt nomina: *Saymo, Neydro, Sudo, Slavo, Natango, Barto, Galindo, Warmo, Oggo, Pomezo, Colmo & Lituo*. Ab his Partes Prussiæ nostræ dicuntur nomina sua sortitæ esse, ut dicerentur *Samlandia, Nadrovia, Sudi-
nia, Slavonia, Natangia, Bartonica, Galindia, Warmia, Ogger-
landia, Pomezania, Culmigeria*. Sed LITUO Prussia relicta Lithvaniam hodiernam sibi subjecisse eamque à suo nomine appellasse, Alanam quoque gentem omnem è Prussia eduxisse perhibetur. Cojalovicz l. c. p. 22. Alii alia de his Regibus Alanorum Pruteni & Weidevuto referunt, in hoc tamen conveniunt omnes, ab his Prusos Veteres omnem cultum suum, ut & religionem accepisse. Verum quid nobis hac de re videatur paucis aperiemus. Ipsum Alanorum in Prussiam ingressum non negamus quamvis certum tempus determinare nequeamus. Nam hoc non ex testimoniis tantum citatorum Authorum, sed etiam ex vicinitate horum populorum, & forsitan etiam ex Lingua Prusica Veteri probatur, quæ communis esse potuit Alanis, Lithvanis, & Prusis, ut vicinis populis. A Cimbris hanc migrationem derivare, ridiculum est, præsertim si attendantur circumstantiæ, quas illi hic recensent. Ea etiam ferme omnia quæ de Prutenis, Weidevuto filiisque ejus memoria prodita sunt, fabulosa esse nobis persuasissimum est. Nam primò cum de his rebus nihil habeant exteri Scriptores, quis ea Veterum Prusorum aut Lithvanorum in tantâ populorum barbarie literis consignavit, undè sequens atas incorruptam illam haurire posset Historiam? Undè hæc
Cruci-

Cruciferi, qui demū Sec. XIII. à C. N. Prussiam intrarunt, deprompserunt? Deindè si Prutenus adeò antiquus gentis author extitisset, cur neque Jornandes, neq; Theodoricus Rex apud Casiodorum, neq; Eginhardus, ipsos appellant Prutenos? & cur ipsos tantūm Æstiorū nomine insigniunt? Postea non est etiam verisimile fuisse Alanos morationes Æstis & Gothis Germanicis populis, qui antea Prussiam tenebant; indè verisimile etiam esse non poterit omnem cultum, leges & sacra ab Alanis fluxisse. Porro quod partes Prussiae concernit, si Prussia post mortem Weidevuti in duodecim partes fuit divisa, & regiones sive partes Prussiae inde fuerunt vocatae, cur igitur apud alios authores alia terrarum Prussicarum nomina occurrunt? *Vidioarios* ad ostia Vistulae habitasse Sec. VI. audivimus supra num. XII. asserentem Jornandem. Vincentius Kadlubko Scriptor Sec. XII. mentionem facit *Pollexianorum*, gentis Prussicae, ut & *Soladimistarum* lib. IV. Chr. Pol. c. XIX. p. 509. Præterea quaedam nomina partium Prussiae longè sunt antiquiora temporibus Weidevuti. Ptolemæus qui Sec. II. floruit, cum Venedicas gentes per totum Venedicum Sinum descripsisset, subjicit, sub Venedis reperiri GALINDAS, SUDENOS & STAVANOS usque ad Alaunos lib. III. Geogr. cap. V. fol. 81. Imò sibi ipsis Scriptores nostri contradicunt, quando *Culmigerie* nomen ab *Hulmigeris* antiquis populis dictū esse volunt. Quod si hoc verum est, quomodo itaque hæc regio dicta est à Weidevuti filio? Tandem si Sec. V. vel VI. à SLAVO filio Weidevuti dicta fuisset pars Prussiae *Slavonia*, expedita fuisset origo gentis Slavicae ex Prussia nostra; cum tamen *Slavos* vix ullus Scriptorum ex Prussia deduxerit. Sed omnes ferè Scriptores, *Slavonia* & *Slavonorum* nomen tandem circa Sec. VI. ortum à *Slava*, derivent, quod
gloriam

gloriam significat, ut alibi probatur fufius. Quis itaq; non videt vocabulum *Schlavania* five *Schalavania* fequioris eſſe avi. Si conjecturæ aliquis eſt locus, forſan non abſonum eſſet dicere, hanc vocem *Slavani* corruptam eſſe ex antiqua voce *Stavani*, apud Ptolemæum occurrente. Præſertim autem hoc ſuſpicari licet, quoniam eodem ordine, quem adhuc in mappis videmus, tres illi populi ab antiquis Cruciferorum Hiſtoricis commemorantur. *Galinde* fuerant Auſtralioreſ, *Stavani* Septentrionalioreſ, *Sudeni* medii inter prioreſ illoſ. *Sudeni* tamen ſub adventum Ordinis Theutonici in Pruſſiam, transportati ſunt in extrema Sambia loca ad mare Balticum, teſte Jerofchino apud Hennebergerum in tractat. *Von Austheilung des Landes Preußen* pag. 41. a. Cruciferi igitur haſ Pruſſiæ parteſ demum ita diviſiſſe, ſicque eaſ, tum ab antiquo ævo petitiſ, tum etiam eo tempore uſitateſ gentium Pruſſicarum nominibus, appellatſe videntur. Origo tantorum errorum non poteſt eſſe alia, quam quod Scriptoreſ illi migrationem antiquiſſimam *Gothicam* ex *Scandinavia* ad eò recentem eſſe putarint, ac ſi aliquot ſeculis à Chr. Nat. demum contigiſſet. Deindè verò Erasmus Stella, ut vir doctus, legens multa apud Jornandem de migratione *Gothorum* ex *Scandinavia*, quæ huic non conveniebant, diſtinxit haſ duaſ migrationeſ, illamque Gothiſ, hanc Alaniſ tribuit; retinuit etiam omneſ illaſ fabulaſ in migratione Alanorum, quaſ Pruſſica & alia Chronica Gothicæ aſſinxerant. Jam verò cognito hoc, quod Hiſtorici Pruſſici per hanc *Cimbricam* five *Scandinavicam* migrationem intelligent Antiquiſſimam illam *Gothorum*, de qua Jornandeaſ; facile opinionem hanc reſutare poterimua ex iis, quæ N. X. dicta ſunt.

XV. Sunt porrò, qui ROMANOS gentem toto orbe clariffimam, huc in Pruſſiam penetraſe ſcribant, licet de

*tempore migrationis illius non convenient. Quidam tempus planè se ignorare scribunt, ut Cromer. lib. III. f. 443. Quidam hoc referunt ad Julii Caesaris tempora, ubi bellis civilibus exortis Romanorum multi in Lithvaniam & Prussiam commigrasse memorantur; in qua opinione est Dlugosf. T. I, L. II. f. 113. Alii multò seriùs id contigisse scribunt, ut Cojalovicz, qui hoc refert ad An. 924. Part. I. Hist. Lithv. lib. II. p. 31. seq. Hic iterum ipsum Romanorum in Prussiam Lithvaniamque adventum negare non audemus, quamvis iterum de tempore aliisque circumstantiis non constet. Probari hoc solet non solum ex summo Historicorum recentiorum consensu, sed etiam, quoniam illud non sufficit, ex lingua Prussorum & Lithvanorum, ex nomine urbis Romove, tum etiam ex convenientia variorum rituum Prussicorum & Lithvanicorum cum Romanis. De LINGUA Matthias à Michovia: *Advenerunt, inquit, deinde, ut fama est, gentes Romanae ob bella civilia Italiam deserentes & promiscuam mansionem cum eis fecerunt Prussiam, Lithvaniam & Samogitiam mixtim constituentes & lingvadium confundentes. Propter quod multa verba Latinam linguam redolentia, in eorum sermone audiuntur;* lib. II. Chron. Pol. c. 8. f. 25. Haesit hoc Matthias à Michovia ex Joannis Dlugosfi lib. II. ad an. 997. f. 113, qui eadem tradit. In Fragmentis Michalonis Lithvani de convenientia Linguae Lithvanicae & Latinae haec reperiuntur: *Et ignis, & unda, aer, sol, mensis, dies, noctis, ros, aurora, Deus, vir, devir i. e. levir, nepotis, neptis, tu, meus, suus, levis, tenuis, vivus, juvenis, vetustus, senis, oculus, auris, nasus, dentes, gentes, sta, sede, verte, inverte, perverte, aratum, occatum, satum, semen, lens, linum, canapum, avena, pecus, ovis, anguis, ansa, corbis, axis, rota, jugum, pondus, culeus, callis, cur, nunc, tractus, intractus, pertractus, extractus, merctus, immerctus, sutus, insutus, versus, inver-**

inversus, perversus, primus, unus, duo, tres, quatuor, quinque, sex, septem & pleraque alia idem significant Lithvano sermone quod & Latino. p. 265, seq. De quibusdam tamen vocabulis hic meritò dubitaveris an ex Latino deriventur, ROMOVE urbem, quæ fuit Metropolis Prussiæ à Roma ita fuisse vocatam tradunt Dlugosus, Mechovita & alii. Præsertim verò Kojalovicii verba notanda sunt, quamvis de alia quadam Romova loquatur. *Itali, inquit ille, circa An. 924—Venedico sive Baltico mari per exigui freti angustias Curonensem sinum inveciti, litus legendo in Ostia Nemenis sive Chroni inciderunt, ubi is longo per Russiam, Lithvaniam & Prussiam cursu collectas aquas duodecim alveis exonerat. Adverso flumine interiora continentis ingressi ad Ostium Dubisæ amnis loco commodo inter amœnam camporum planitiem prima colonia nove fundamenta jecerunt. ROMANOVA tunc dicta est, à posteris Romnove & Romove, Krive Kriveiti postea sacrorum apud Lithvanos præsidis sedes. Gedimino imperante ab equitibus Ord. Theutonicis funditus excisa. Hæc ille Part. I. Lib. II. H. Lithv. p. 31. seq. De RITIBUS Lithvanorum & Romanorum communibus, præter alios quamplures, optime differit citatus Michalo Lithvanus: *Nos Lithvani, inquit, ex Italico sanguine oriundi sumus. Quod ita esse liquet ex sermone nostro semilatino & ex ritibus Romanorum vetustis, qui non ita pridem desiere apud nos, videlicet ex crematis humanis corporibus, auguriis, auspiciis aliisq; superstitionibus adhuc in quibusdam locis durantibus: maxime cultu Æsculapii, qui sub eadem, qua olim Romam ab Epidauro commigraverat, serpentis specie colitur. Coluntur & sacri penates, mares, lares, lemures, montes, specus, lacus, luci. Sed nec admodum diu sacer ille perpetuusque, qui cremandis victimis Romanorum Hebræorumq; more fovebatur, extinctus est per baptismatis undam, ugnis i. e. ignis.* Quæ de Lithvanis hîc ille suis memorat,*

Illa & de Prussis nostris dicere possumus, Præsertim verò
de crematis humanis corporibus. Vid. Dlugosf. l. II. f. 115.
Henneb. de Vet. Pruss. p. 23. seq. Notandum etiam est adhuc
hodiè quibusdam in locis Prussiae reperiri urnas cinere &
femiustis ossibus repletas. Testantur id Viri fide digni de
insula Czarrowy Ostrow dicta in lacu Sudiniæ Veteris, *Spir-*
ding vocato. Testari id & ego ipse possum de campis propè
Plevisken pagum Samlandiæ ad Pregelam situm, ubi antè
biennium, si benè memini, quidam eruditi commorantes,
tumulos hinc indè studio aggestà terrà non frustra olim fa-
ctos esse rati, acceptis à *Magnifico atque Generoso Dn. Mel-*
chiore à Rippen Capitano Liccensi, qui ibidem locorum præ-
dia sua habet, aliquot fossoribus, unum tumulum aperue-
runt, in quo aliquot urnæ repertæ sunt. Una huc Regio-
montum allata est, quam oculis meis vidi. Locum etiam
ex quo effossa est ante annum lustravi, & plures ejusmodi
tumulos effodi curassem, nisi continuis imbribus fuisset
impeditus. De cultu *Serpentis*, *Potrimpo* dicati, Vid. Hen-
neb. in tr. de V.P. p. 11. & 12. De *perpetuo igne*, qui erat *Pircu-*
no dicatus, Vid. idem p. 11. a. Illa igitur quæ de Ritibus Prus-
siorū & Lithvanorum dicta sunt, ut & alia, satis sunt proba-
bilia, si illud excipias, quod de via, qua ingressi sunt has O-
ras Romani, dicebat Kojalovicus. Probabiliorem & faci-
liorem nobis viam monstrat Casp. Peucerus, & ex eo Joach.
Cureus, qui in Annal. Siles. f. 36. ait; *De Origine gentis Prus-*
sica neminem probabilius quid afferre, quam D. Peucerum Vi-
rum Clariss. qui putat eos in illas regiones *Arcticas desertas tunc*
à Slavis qui sese in Pomeraniam & Poloniam infuderant mi-
grasse ex Valachia, & fuisse olim colonos Italicos collocatos in
Valachiam ab Imperatoribus Græcis ut arcerent Slavos ab Im-
perio Constantinopolitano, sed superatos tandem multitudine
& vi Slavorum patriam reliquisse. Et si autem posteritas inter
barba-

barbaros, ut ille inquit, barbara facta est, tamen aliquos mores gentis Italica veteris in quotidiano usu balnearum, in ritu funerum, in cremandis cadaveribus suorum retinuerunt.

XVI. Nec desunt, qui Prusos Veteres à BORUSCIS adeoque à *Russis* ipsis accersant. *Borusci* enim tempore Ptolemæi ad montes *Riphaeos* habitabant. Ptolem. l. III. c. V. f. 82. *Riphaeos* autem montes ponit Plinius, licet secundum quosdam male, in eo loco ubi *Tanais* Originem suam habet adeoque in hodierna *Russia*. lib. IV. c. XII. f. 58. Est in hac opinione de *Boruscis* *Erasmus Stella* lib. I. *Antiq. Borusci*. circa fin. ubi dicit, *populos ad Riphaeos montes habitantes perpetuis nivibus & algoribus huc compulsos esse*. Approbat hæc *Cromer*. L. III. f. 442. seq. Inter multas, inquit, *Sarmatia Europæa* gentes *Borusci* à Ptolemæo in *Geographia* ad *Septentrionem* valde remoti ponuntur, in ea ora quam nunc *Livones* & *Moschi*, ut opinor, obtinent ultra *Cherniscum* amnem *Riphaeis* vicini. Eos ego aliquo tempore ad meridiem & occidentem progressos magnam *Germaniæ* partem quæ ab oriente *Russis* & *Moschis* conjungitur à meridie nemoribus & *Hercinio* saltu clauditur & omnem illum tractum qui secundum *Venedici* sive *Baltici* sive *Codani* *Sinus* litus usq. ad *Vistulam* & *Ossam* *fluvios* pertinet tenuisse, & *Boruscos* & *Prusos* deflexo paululum nomine dictos esse cum *Erasmio Stella* crediderim. His opponit se *Cluver*. lib. III. *Germ. Ant.* c. XLIV. f. 193. dicitq. delirare eos, qui *Boruscos* Ptolemæo apud *Riphaeos* montes memoratos *populos* corrumpunt in *Boruscos*, interpretanturq. *Prusos*. Sed nullas dissensionis suæ addit causas. Nos adeo improbabilem illam sententiã esse non existimamus, cum nobis pro hac sententia suppetant argumenta non contemnenda. Ut enim vicinitatem illarum vocum *Borusci*, *Borusci*, *Prusci* jam omittam, quod tamen hic non exiguum habet pondus, illud tantum quod iterum de *Lingua Boruscorum & Prusorum* notatur commemorabo;

Erasm. Stella l. 1. Antiq. Borusf. probans sententiam suam de Boruscis addit: *quia usque hodie populi ad Riphæos montes habitantes eodem parig, sermone, quo hi utuntur.* Nec intra verba tantum consistit nostra probatio. Ad sunt adhuc formulæ quædam Veterum Prussorum in variis casibus olim usitatæ, quæ prorsus sunt Russicæ, & sine dubio populis illis ad ortum Tanais vel hodie intelliguntur. *Joannes Meletius* scripsit Epistolam ad Georg. Sabinum primum Acad. nostræ Rectorem Magnificum perpetuum, *de Religione & sacrificiis Veterum Borusorum*, in qua tales formulas notavit: Lamentationes funebres dicit fuisse has: *Zalele/lele/y procz ty mene umarl: y za ty nie miel sto jesty/ albo pity y procz ty umarl: Zalele/lele/y za ty nie miel krasl mlodzicy y procz ty umarl: i. e. Heu, heu, quare mortuus est? Num tibi decratibus & potus, quare ergo mortuus es? Heu, heu, annon habuisti formosam conjugem? quare tu mortuus es?* Deinde & illam formulam notat: *Jely/pily Dusyce. i. e. Edistis, bibistis (vel potius ederunt, biberunt) animula.* Quæ verba Russica esse Russi ultrò agnoscent. Literæ quoque Veterum Prussorum ad Russicas aliquo modo accedunt. Videre autem Prussicos characteres (si modò non sint à Grunovio conficti) possumus in insignibus Regis Weidevuti, in quibus depictæ fuerunt imagines trium Deorum *Percuni, Picolli, Potrimpi*, ap. Henneb. in tr. de Vet. Pr. p. 22. ex Grunov. tr. 2. c. 5. & alios adhuc ap. Schütz in prima Edit. Chronicorum fol. 9. Sed hic dubium oritur non exiguum, si cum his conferantur ea quæ à nobis dicta sunt n. V. Ibi enim probavimus Veterem Prusf. linguam fuisse fermè Lithvanicam, quæ cum Russica non convenit, nisi in quibusdam tantum voculis, quomodò igitur Vetus Prussica lingua potuit simul esse Lithvanica ferè, & simul Russica? Fa-teor, hæc me diu dubium tenuisse, imò jam non rarò in-

mentem venit cogitare, Meletium has formulas aut con-
finxisse, aut non in Prussia, sed alicubi apud Russos, ubi
etiam commoratus est, audivisse, Sed retraxerunt me iden-
tidem ab hac sententia illa Meletii verba ex ep. ad David.
Chytr. de Relig. Rufforum, quibus Viro undiquaque Do-
ctissimo, quem fallere non poterat, aut certè non debuerat,
contestatus est, se sibi tantum visa, sibi audita, vel etiam ab
hominibus fide dignis accepta scribere. Tandem illa se-
quenti modo conciliari posse animadverti. Notum est vel
hodiè in Prussia non unam in usu esse linguam. In qui-
busdam Districtibus Germanica, in quibusdam Polonica,
in quibusdam Lithvanica obtinet. Ubi igitur hodiè Poloni-
ca & Lithvanica lingua vigent, ibi etiam olim easdem vige-
nisse non est quod dubitemus. Nam si Cruciferi in locis Po-
lonicis linguam Prussicam extinctam aliam introducere voluis-
sent, sine dubio introduxissent Germanicam, ut Germani
ipsi, non Polonicam vel Lithvanicam, quas non intelligen-
bant. Si igitur & ante adventum Ordinis Theutonici lingua
Polonica in multis Prussiae locis in usu fuit, indicio hoc no-
bis esse potest, illos populos non ejusdem esse Originis cum
coeteris Prussis. Aut igitur hi simul cum Polonis circa Sec.
VI. & VII. à Ch. N. è Russicis oris huc concesserunt, aut et-
iam postea è Russia progressi, hic sedes suas fixerunt, tandè
etiam Russicum idioma in Polonicam hinc abiit dialectum.
Hic itaque Meletius formulas illas potuit audivisse, ubi et-
iam adhuc hodiè intelligi queunt. Sed neq; hic omnis dif-
ficultas jam sublata est. Dicas enim, si olim diversa hic in-
usu fuerunt linguarum, quidni potuisset Willichius alicubi et-
iam cum Prussis Gracissando loqui? Sed alia est ratio Lin-
guarum Polonicarum, quam Gracarum. Nam Scriptores illi qui Prus-
sicam linguam ex Græca fuisse corruptam asserunt, eandem
simul esse dicunt, quæ cum Lithvanica maximam habuit
con-

convenientiam, adeoque ipsam linguam Lithvanicam putant esse ex Græca corruptam. Ast in horum Prusorum omnium gratiam Marchio Albertus Catechismum Prusicū confici curavit, ex quo tamen ne vestigium quidem idiomatis Græci licet deprehendere. Idem autem idioma obtinuisse in Warmia sive Ermelandia, undè oriundus erat Willichius, testabatur supra N. V. Cromerus.

XVII. Alii tamen licet Prusos non asserant à *Boruscis* esse dictos, à *vicinitate* tamē *Rusorum* arbitrantur hoc vocabulū esse deductū, ita ut Borussi vel Prussi sint vicini Rusorum, Sed hic objicias, Rusos nunquam fuisse Prussorū vicinos. Verūm facilè est demonstrare, Rusos maximè fuisse Prusis conterminos. Testantur id Veteres Historici passim. Adamus Brem. *Tertia*, inquit, *insula est illa qua Semland appellari solet, contigua Ruzzis*. lib. de Situ Daniæ & reliqu. Septentr. Regn. p. 147. Dithmarus Mersburg. de Brunone Episcopo consanguineo suo: *In duodecimo*, ait, *conversionis ac inclyte conversationis sue anno ad Prusiam pergens steriles hos agros semine divino studuit fecundare — Tunc in confinio predictæ regionis & Russia cum predicaret, primò ab incolis prohibetur, & plus evangelizans capitur*. lib. VI. Chron. circa fin. Helmodus: *Littus*, ait, *Australe* (maris Baltici) *Slavorum incolunt Nationes, quorum ab Origine primi Ruzzi, Deindè Poloni habentes à septentrione Pruzzos ab Austro Bohemos* l. i. Chron. Sl. c. 1. Deindè Russus etiam amnis in lacum Curonensem se evolvens non aliundè forsā nomen suum habet quàm à Russis. Ex hac vicinitate quoque factum est ut à Radevico Sec. XII. Scriptore, *Rutheni cum Prutenis confundantur*. Hic enim fines Regni Polonici describens, dicit, *Poloniam ab Oriente habuisse Oderam fluvium, ab Occidente Istulam, à Septentrione Ruthenos & mare Scythicum* (i. e. Balticum) à meridie *Sylvas Boemorum* l. i. de Gest. Frid. Barbarossæ Imp. C. I.

c. i. Quomodo autem à vicinis Russis nostri appellati sint Prussi, & à Ruthenis Prutheni ratio reddi potest ex ipso vocis Slavonica etymo. Ut enim *Pomerani*, Polonicè *Pomorzani*, quasi *podmorzani* i. e. qui *sub mari* habitant, vel, *maris accolæ*, item *Polabiani*, sive *Polabingi* sive *Polabi* Slavi dicuntur, quia fuerunt *accolæ fluvii Labe* (sic hodiè adhuc Slavi appellant *Albim fluvium*) Sic etiam *Porussi* sive contractè *Prussi*, dicti sunt populi nostri i. e. *accolæ Russo-rum*. Sed licet Russi nunquam fuissent Prussis contermini, nihil tamen adhuc decederet sententiæ nostræ. Etenim cui ignotum est, gentes sæpius nomina accipere ab exteris? Erraverint igitur Germani Scriptores circa sedes Russo-rum, potuerunt tamen ex errore hoc nomen ipsis imposuisse, quod nomen deinde ab ipsis incolis est receptum. Sed non est necesse ut erroris Historicos illos arguamus. Illi enim omnes hos, qui una origine tum utebantur lingua, ut *Litvianos*, *Livonos*, *Curonos*, *Samogitas*, *Prussos*, unam esse gentem putarunt. Et quidem rectè. Tum enim adhuc gentium illarum nomina fuerunt obscura, imò etiam quædam eorum nondum inventa, quæ tamen gentes omnes communi ferè lingua, moribusque communibus, sine Principe, liberè vivebant.

XVIII. Prussi itaque aut dicti sunt à *Boruscis* populis, aut etiam à finitimis *Russis* & amne *Russo*, quamvis utramque sententiam rejiciat Cluverus lib. III. G. A. c. XLIV. Nunc dispiciendum nobis erit, quando nomen illud Prusso-rum orbi innotuerit. Cluverus primum, quorum scripta extant, hujus nominis meminisse putat Helmoldum, *apud quem, ut est apud M. Adamum Bremensem sunt Pruzzi ex patria Lubecensium, Hamburgensium ac Bremensium dialecto, qua dicuntur vulgò Prützen*, ut ait l. III. c. 44. Sed Adamus Brem. apud quem nomen hoc aliquoties occurrit, est Helmoldo anti-

quior, octoginta præterpropter annis. Nam Adamus vixit sub Henrico IV. Imp. circa an. 1067. Helmoldus verò scripsit Chron. suum circa An. 1140, obiitque An. 1170. Occurrit etiam nomen Prusis apud Anonymum quendam Vitæ S. Adalberti Scriptorem, Adalberto covæum, ut ex ipsius constat verbis; *Erat autem istis diebus Roma Imperatrix Theophania mater ejus quomodo regnat Tertius & Deo juvante maximus Otto.* Exhibet hanc vitam Canisius T. V. Ant. Lect. quæ malè à quibusdam attribuitur Cosmæ Pragensi, qui de mùm Sec. XI. sub Henrico IV. Imp. vixit. Occurrit etiam nomen Prusis in alia Vita S. Adalberti Anonymi cujusdã, etiam Sec. X. Scriptoris, ut ex illa ipsa vita colligitur, & hanc habet Laur. Surius T. II. ad d. 23. April. Hi Authores ante Helmoldum patriam nostram appellant *Pruzianam* vel *Pru- ciam*. Posteriorum Seculorum Scriptores mirè corruerunt hanc vocem. Sigebert. Gemblac. ad an. 977. n. 6. f. 587. vocat populos hos *Brutios*. Et ad an. 1015 n. 13. f. 592. *Brutios*. Marianus Scotus ad an. 995. n. 12. f. 449. nescio de qua civitate dicta *Aprutis*, somniet, in qua vult esse passum S. Adalbertum. Facilis autem erat circa regionem longè disitam, & necdum armis Imperatorum Germanicorum tentatam, error. Fallitur enim non nemo, qui Prusos ab Ottone M. domitos esse scripsit in Dissert. de Reb. Prusl. n. 2. Nec patrocinator ipsi Helmoldus, quem pro se allegat, quippe qui de *Boleslao* Poloniz Rege hoc aserit, *quod confederatus cum Ottone III. omnem Slaviam quæ est ultra Odderam tributis subjecerit: sed & Russiam & Prusos, à quibus passus erat Adalbertus Episcopus.* l. I. Chr. Sl. c. 15. De Ottone M. ibi nihil habetur.

XIX, Has gentes Prusis Veteris plurimi odioso *crudelium* nomine infamant, illisque nescio quam truculentiam & ferinam barbariem tribuunt. Vinc. Kadlubko de Polle-

Pollexianis: *Sunt autem, inquit, Pollexiani Getarum seu Prusorum genus, gens atrocissima omnium ferarum immanitate truculentior.* l. IV. Chr. Pol. c. 19. p. 510. Et J. Dubravius Prusos *brutis ipsis magis brutos fuisse dicit,* in Hist. Boh. l. VI. ubi de martyrio S. Adalberti agit. Nos ut non negemus Prusos illos Veteres flagitiose egisse, quod Viros sanctos persecuti sint, (quod tamen flagitium ipsis commune fuit cum plerisque Ethnicis) interim tamen in aliis rebus Prusos plerosque fuisse humanissimos asserimus. Testantur hoc Scriptores etiam extranei. Adamus Brem. hoc ipsis posuit Elogium: *Semlandiam inhabitant Sembi vel Pruzzi, homines humanissimi, qui obviam tendunt ad auxiliandum his, qui in mari periclitantur, vel qui à piratis infestantur. Aurum argentumque pro minimo ducunt, pellibus abundant peregrinis, quorum odor nostro orbi latiferum superbie venenum propinavit. Et illi quidem ut stercorea hec ad nostram fortè habent damnationem, qui per fas nefasque ad vestem anbelamus marturimam, quasi ad summam beatitudinem. Itaque pro laneis indumentis que nos dicimus Paldones illi offerunt tam preciosos martures. Multa ergò possent ex illis populis dici laudabilia in moribus, si solam fidem Christi haberent, cujus Predicatores immaniter persequuntur. Apud illos enim Illustris Boemorum Episc. Adalbertus martyrio est coronatus &c.* lib. de Situ Dan. & reliqu. Septentr. Regn. c. 227. (77) p. 147. Helmoldus etiam: *Pruzzi, inquit, necdum lumen fidei cognoverunt, homines multis naturalibus bonis pradi, humanissimi erga necessitatem patientes. His subiicit oronia illius Adami verba quæ modò adduximus. l. i. Chr. Slav. c. 1. Jordanem quoque supra n. XII. audivimus asserentem Æstos accolæ maris Svevici, i. e. Baltici, fuisse pacatū genus omnino. De liberalitate ipsorum erga pauperes. Vid. Henneb. in tr. de*

V. P. p. 19. Ubi testatur in Prussia propterea, nullos fuisse mendicos.

XX. Ultimæ migrationes, quæ sunt GERMANORUM, contigerunt à Sec. XIII. cum *Ordine Theutonico*, de cujus Origine agere jam non est hujus loci, Vid. Polyd. Vergil. de Rer. Juvent. l. 7. c. 5. Sigon. l. XV. de Regn. Ital. an. 1192. Aubert. Miræus de Orig. Equestr. l. 1. c. 2. seqq. Franc. Menenius in Deliciis Equestr. Franc. Modius de Ordinib. Ecclesiast. Item Chron. Schüzii, Weisselii &c. Hic paucis videbimus, quomodo sibi Ordo Theutonicus Prussiam subjecerit & postea Colonias in Prussiam duxerit. An. Chr. 1220. *Lescus Albus*, fratri suo CONRADO concessit in Comitibus Sendomir. *Masoviam*. Has oras Prussi, ut sibi conterminas & injuriis opportunas, injuriis forsan prius lacesciti, maximè infestabant. Cumque Conradus Masoviarum Dux de Polonorum auxiliis desperaret, necessitate adactus, accessit Ordinem Theutonicum in Prussiam. Huic Ordini tradidit *Culmensem* tractum & quicquid terræ est inter Vistulam, Mocram & Drevantiam flumina, his legibus, ut contra Prussos, sedulo bellum gererent, ubi verò eos domuisent Chelmensem ditionem redderent: cætera verò que de barbaris cepissent arbitrio bonorum virorum ex aquo secum, sive cum posteris suis partirentur, contra Polonos nil hostile tentarent, & hæc omnia pacta sunt sub pœna amissionis bonorum. Hæc ex antiquo scripto Germanico à Stanisl. Hossio sibi communicato recenset Cromerus l. VII. circa fin. f. 580. Ordo Theutonicus autem contrarium semper defendebat, producebatque Friderici II. Imp. Diploma, in quo ille confirmavit ipsis possessionem terre *Culmensis* & quicquid à de Prussis postea ceperint itemque ditionem quam eis Conradus Dux Masovia deinceps adhuc donaturus esset, inter Prussiam & Novam Marchiam. Vid. Cromer. l. c. Caspar Schuzius

Schuzius etiam illud de restitutione Culmensis tractus & de divisione Prussiae subigendae in dubium vocat, incredibile esse existimans, Cruciferos sine debita & iusta laborum remuneratione tanta fuisse pericula subituros. Cum Schüzio & nos facimus, & habemus in hoc praeivium Authorem Chronici Ord. Theut. f. 35. a. Vid. & Schuz. f. 17. Dum hæc gerebantur, quartus (à primo *Henrico à Walpot*) Magister Ord. Theut. fuit HERMANNUS à SALZA, sub cuius auspiciis fratres Ordinis, impetratis à Conrado Landgr. Hasf. auxiliis, ingressi sunt in Prussiam. Et quidem quicquid nobis est ultra Vistulam brevi tempore occupavere. Exin, transmisso fluvio vetustam & latè patulam *quercum* in castelli modum erectis propugnaculis juxta ripam muniverunt, ibique collocato praesidio Prutenos vexare coeperunt. Pugnatum est pro quercu, sæpiusque Prussi repulsi sunt caesique. Quo in loco munita fuit quercus, deinde ædificatum est nobile oppidum, secundum quosdam *Marienburgum*. Vid. Æu. Sylv. in Descript. Europ. c. 29. secundum alios *Thorunium vetus*. Henneb. in Chron. p. 452. tit. *Thorn*. His peractis Hermannus à Salza creato sibi in Prussia vicario (*Landmeister*) *Hermanno à Balcke* discescit in Germaniam ad auxilia à Principib. Germanicis contra Prussos gentiles impetranda & simul Germanos animandos, ut in Prussiam excolendam commigrarent. Quotannis fere postea auxilia Ordini misa sunt. Sequentes etiam Ordinis Magistri *Conradus Landr. Hasf.* & *Poppo de Osterna* ad hanc dignitatem in Germania eVecti magnis cum copiis ingressi Prussiam, magnos etiam progressus brevi tempore contra gentiles fecissent, nisi *Sventopelcus* Pomeran. Dux perfidè Prussis suppetias tulisset. Hinc Reges & magni Principes, ut gloriam Prussiae subactae conversaque ad Christum obtinerent, Prussiam, magnis exercitibus stipati, petierunt. Præcipua

cipua fuit illa expeditio quam suscepit *Ottocarus II.* sive
Primislaus II. Rex Bohem. An. 1355. multis Principibus co-
 mitatus, tum etiam Samlandia subacta & ad fidem Christia-
 nam suscipiendam coacta est. In hujus Regis memoriam
 condita est urbs *Regiomontum*. Celebris est etiam expedi-
 tio *Ottonis* Brandeb. An. 1266. in Prusiam suscepta, ubi ar-
 cem Brandeburgensem condidit Marchio & cum à Prusis
 esset deleta, reversus ob eam tantum rationem, readifica-
 vit eandem. Vid. Chron. Ord. f. 73. seq. Quasi jam tum a-
 nimo præcepisset optimus Princeps, aliquando Marchio-
 nes Brandeburgicos hic rerum potituros, idèd nominis
 Brandeburgici memoriam noloit deleri. Gestum est bel-
 lum hoc cum Prusis totos LIII. annos, quo temporis spa-
 cio ingens vis hominum è Germania huc commigravit.

XXI. Et cum antea Vetus Prussia nullas haberet ur-
 bes, exceptis *Romanova* & *Gedano*, paucisq; arcibus ligneis
 ut *Honedo*, *Peilpeilo*, &c. tum à Germanis condi passim ur-
 bes arcesque coeperunt. Prius illud de Prussia testatur Vinc.
Kadlubko l. 3. Chron. Pol. epist. 31. p. 375. ubi de *Boleslao*
Crispo Duce Polonorum: *Itaque*, ait, *in globum coacta exer-*
citatisimorum numerositate Geticas (Prussicas) parat irrum-
pere provincias, nulla prorsus arte munitas; sed situ inaccessi-
biles. & l. 4. c. 31. p. 514. dicit nullum fuisse suo tempore u-
 sum municipiorum apud Prussos, qui *eosdem urbium ha-*
buerint muros quos & fera. Ex quibus patet errare *Dlugof-*
sum l. II. ad an. 1015. f. 153. dum scribit jam *Boleslaum I.* Pol.
 Regem in Prussia præter Romanam sedem sive Romove et-
 iam nonnulla castra oppugnatione cepisse ut *Balgam* &
Radzin; cum hæ arces longo tempore post conditæ sint, ut
 ex dicendis patebit: nisi fortè *Dlugosus* per *Balgam* & *Ra-*
dzin intelligat alias arces, ibi locorum sitas ubi postea *Balga*
 & *Radzin* condita sunt. Posterius verò nempe Ordinem
 Theu-

Theutonicum urbes demùm condidisse, testantur ubique
Chronica nostra. Nos pauca de Urbibus Prusicis adjicie-
mus. Quod *Romam novam* sive *Romove* urbem concernit,
de ea ferè certò scire non possumus ubi sita fuerit, ob ma-
gnum disensum Scriptorum Prusicorum. *Primo*, sunt qui
urbem hanc stetisse putant, ubi hodiè oppidum *Heilgen-
beil*. Gvagin. in Descript. Prusf. & Kojalovicz Part. I. Hist.
Lithv. lib. I. p. 21. *Deindè* alii urbem Romove ponunt in *Gal-
landia*, forsan eo in loco ubi hodiè adhuc est pagus à Polonis
dictus *Rumi*. Schuzl. l. f. 3. b. *Tertiò*, Author quidam Bel-
gicus Anonymus in tr. cui titulus: *Historie van t Land van
Prüßen* putat Romove fuisse, ubi nostra ætate *Mariaburgum*
est. p. 15. Fluxit hæc opinio ex eo quod quidam quercum-
ibi ingentem communivisse Germanos asserant, ubi ho-
die *Mariaburgum* est. Vid. n. XX. *Quartò*, alii in *Anstechia*
Curlandiæ provincia maritima primariam illam sedem Ro-
move constituunt, ut Stanisl. Sarnitius, lib. VI. Annal. Pol.
f. 286. & fol. 293. seq. Sed Sarnitius forsan de alia *Romano-
va* loquitur. Notant enim quidam, plures fuisse ejus no-
minis urbes apud has gentes. Indè Kojalovicz, qui *Roma-
novam* Prusicam ponit, ubi hodie est *Heilgenbeil* oppi-
dum, aliam tamen ponit in Lithvania, uti jam n. XV. no-
tavimus. Eandem itaque Romove forsan intelligit Sarni-
tius, quam commemoravit Kojalovicus, licet in loco non
omnino convenient. *Quinto*, alii in *Natangia* Romove
urbem fuisse scribunt, ubi hodiè monasterii, *Trisfaltig-
feit* dicti, rudera reperiuntur. Henneberg. in Chron. tit.
Trisfaltigfeit. Weissel. in Chr. Prusf. p. 17. *Sexto* sunt qui in
Nadravia Romove urbem collocant, ut author Chronici
MS. in 4. p. 14. b. Alii *Septimò* dubiè hac de re loquuntur:
Ut Author Chron. Ordin. Theut. apud quem hæc habentur:
Auch hatten sie in diesen Landen Heidnische Pfaffen und einen
sonders

sonderlichen Papst / welchen sie für heilig hielten / nach ihrer
Heidnischen weise. Derselbe Papst hatte allezeit seine Woh-
nung auff Samland oder Nadrauen zu einem Dorffe Romau
nach Rome genant. in Herman. de Salza. f. 28. b. Sed hæc
sententia videtur eadem esse cum sexta. Forsan enim Au-
thor tantum dubitavit quò hunc pagum, Romau, debuerit
referre an ad Samlandiam, an verò ad Nadraviam, quoniã
in confiniis utriusque Provinciæ situs fuit. Inter has sen-
tentias probabilissima nobis esse videtur, quam quinto lo-
co posuimus, ut & alii ostenderunt. Discimus tamen hic or-
biter quantam fidem habere debeamus Chronicis nostris
de Veteri Prussia disferentibus, utpote quæ neque prima-
riam Prusorum urbem nobis describere, neque locum e-
jus, ubinam steterit certo designare possunt. GEDANUM
sive DANTISCUM antiquam esse urbem cognoscimus ex
Anonymo Scriptori Sec. X. supra citato: qui martyrium
S. Adalberti describens, ipsum urbem *Gedanie* adisse scri-
bit. Hinc quando alii urbis hujus initia referunt ad Annũ
1185. ad tempora Principis *Subislai*, intelligendum hoc for-
san erit de amplificatione, aut de restauratione hujus ur-
bis. De nomine *Gedani* & *Dantischi* varix sunt opiniones.
Alii enim à *Gothis* & *Danis* conditoribus, alii à Sinu *Co-*
dano, alii à Germanico *Dansen* / alii aliundè derivant Vid.
Cranz. l. 6. Wandal. c. 7. Cluv. l. 3. G. A. c. 34. & l. 3. c. 26. Schuz.
Henneb. & alii. ubi multa fabulosa occurrunt. Alias ur-
bes arcesque primarias condidit Ordo Theutonicus hoc
ferè ordine. *Thorn* An. Chr. 1231. Sed urbs hæc transposi-
ta est in alium locum An. 1235. *Culm.* 1232. *Althaus.* 1232.
alii alio anno. *Marienwerder.* 1233. *Elbing.* 1237. *Balsal-*
Neydenburg. 1238. *Christburg.* 1247. *Memmel* ab Ord. En-
siferorum Livonico condita An. 1250. *Creusburg* 1252. (115)
Königsberg. 1255. *Ragnitt.* 1255. *Braunsberg.* 1255.
postea

postea an. 1279. translata est in alium locum. Sapiau. 1262. Brandenburg & Ortelsburg arces. 1266. Lochstädt. 1270. Niesenburg. 1277. Marienburg. 1279. Straßburg. 1285. Mewe & Silsit. 1289. Fischhausen. 1289. Holland. 1290. (1329.) Neuhaus. 1292. Graudenz. 1299. Heiligenbeil. 1304. Christmemmel & Friedland. 1312. Cinten. 1313. Wormit. 1316. Schippenbeil. 1319. Gerdau. 1325. Heilsberg. 1320. (1240.) Wartenberg / Bischoffswerder & Guttstatt. 1325. Morung. 1327. Salsfeld & Kastenburg. 1329. Angerburg & Welslau. 1335. Jürgenburg & Insterburg. 1336. Rißel. 1337. Giltgenburg & Wartenstein. 1331. Paffenheim. 1388. Domnau. 1400. Nordenburg. 1405. Allenburg circa An. 1410. Hæ urbes omnes à Germanis partim accitis, partim ultro venientibus excultæ sunt, quorum posterii sine dubio multi adhuc reperiuntur.

XXII. Quod Ordinem Equestrem, primarium Provinciae nostræ decus, attinet, non aded multæ familiae hodie supersunt, quarum Majores in Prussia subigenda defudarunt. Plurimæ enim post devictam Prusiam huc concesserunt. Harum omnium Origines investigare non permittunt hæ pagellæ, nec si permetterent, illud præstare possemus; cum multarum familiarum Genealogias non habeamus. Itaque de his tantum nobis sermo erit Nobilibus, qui in Prussia Ducali habitant & quorum genealogiæ ad manus nostras pervenerunt. In ordine non observabimus antiquitatem familiarum (hoc enim ad propositum nostrum non facit) sed ingresum in hanc Provinciam, cujus Origines investigamus. Antiquissimam, inter has quæ hodiè in Prussia Ducali supersunt, familiam equestrem WALLENRODIORUM fuisse deprehendimus. Jam enim sub Poppone de Osterna Mag. Ord. Theut. circa An. 1250. quidam *Walrod* Præfectus fuit Ermelandiæ, ut habet

Chron. Ord. Theut. f. 70. a. quamvis non nesciamus alios
hoc nomen aliter scripsisse, ut *Woltrath*/*Bultrath*/*Boltrath*/
adeò ut alicui in mentem venire possit, fuisse hoc prænomen
Præsidis illius. Deinde tanta fuit hujus familiæ au-
thoritas, tanta fuere merita ut etiam An. 1391. *Conradus* à
Wallerode electus sit in supr. Ord. Theut. Magistrum, to-
tius Prussiæ aliarumque Provinciarum Dominum. Origo
hujus familiæ Franconica est, ex qua hodie vivit Per-Illustr.
atque Generosiss. Dn. Dn. JOHANNES ERNESTUS
à WALLEROD Supremus Provinciæ hujus Magister.
RÖDERIORUM nomen à principio Ord. Theut. hic ce-
lebre fuisse reperimus. Nam An. 1261. sub Poppone de
Osterna quidam *Rederus* in pugna ad Pokarvvin genero-
sum profudit sanguinem, Henneb. in Chr. Pr. f. 15. & 33.
SCHAKIOS circa eadem tempora contra Prusos forti-
ter segesisse legimus. Vid. Stanisl. Sarnit. lib. VI. f. 294.
seq. KOSPOTHII in princ. Sec. XIV. Prusiam intrarunt.
Nam *Henricus* à *Kospoth* militiæ Præfectus cum Illustr.
Henrico à Plauen sub Sigfrido à Feichtvvangen An. 1309.
in Prusiam descendit. Et an. 1345. *Joannes* à *Kospoth*
Commendator fuit Lipstadiensis & Morungensis. Ori-
go familiæ est ex Italia, quæ sub Claudio Druso Nerone
in Franconiam migravit, & ex Franconia per alias etiam
Germaniæ Provincias dilatata est, donec & in Prussia
nostra sedem figeret. *Burggravi* & *Comites* de DOHNA
Sec. XIV. Prusiam ingressi sunt. Jam enim ante trecentos
annos quidam ex hac familia cum Principe Silesiæ in
Prusiam venit cum copiis auxiliaribus. Sed cum hic in
Germaniam esset regressus *Stanislaus* postea à *Dohna*
ex domo Krachtensi hic sedem fixit. TETTAVII ex Bo-
hemia oriundi sunt. Postquam verò latius ampliata co-
rundem propagine Voiclandiam ingressi sunt, vixit inter
eos

eos Wernerus à Tettau qui suo sumptu An. 1404. auxilia-
rem Ordini Theutonico submisurus militem Borussiam
accesit. Hunc secuti alii Tettavii, donec tandem *Wil-*
helmus à Tettau animum ad nuptias applicuit, à quo ho-
dierna familia Tettaviorum genus suum ducit, ex qua et-
iam hodie est. *Per-Illustr. atque Generosiss. Dominus Dn.*
JOHANNES DIEDERICUS à TETTAU Prussia Cancellaria-
rius. Circa eadem tempora STERNBERGII florere, ex
quibus An. 1413. *Michael Rütchmeister von Sternberg* in
supremum Ordinis Theuton. Magistrum, Prussiae & aliarum
Provinciarum Dominum euectus est. TRUCHSESSII
è domo *Weshausen* eodem Sec. ad summam in Prussia
dignitatem ascenderunt. *Martinus enim Truchsesius à*
Weshausen itidem supremus Ord. Theut. Magister ele-
ctus est An. 1477. Origo gentis hujus est ex Franconia.
RAUTERII fermè ab An. 1420. ex Austria progressi, in
Prussia florere. OSTAVII etiam ab An. 1434. Prussiam
incoluere. Primus hujus familiae in Prussia propagator
fuit *Joannes ab Ostau* sub Paulo à Rusdorff. FINKII à *Fin-*
kenstein eodem tempore in Prussiam se contulerunt, quo-
rum primus *Conradus Fink*, ab arce *Finkenstein* dictus, ex
Bohemia cum Ord. Theut. huc commigravit. EYLEN-
BURGII *Liberi Barones* ex Saxonia sunt. Primus qui Prus-
siam ingressus est, fuit *Vendt* sive *Wenceslaus L. B. ab Eylen-*
burg An. 1454. à quo hodierni Eylenburgii descendunt,
(aliàs & antea videlicet An. 1438. *Pott ab Eylenburg* Equ. Ord.
Theut. fuisse dicitur.) SCHLIEBENII quoque eodem tem-
pore in Prussiam sedem suam transtulerunt. Nam An. 1460.
Georgius à Schlieben primus familiae hujus in Prussia funda-
tor, Magistro suppetias laturus huc accesit. Sub eadem
tempora RAPPIORUM nomen in his terris auditum est.
Nam *Eustatius Rappe* tum apud *Livonos* Capitaneus fuit

Arcis Frauenburg, cujus filius in Prussia habitavit. CRELI-
ZIORUM familia Misnica est. Primus ex hac familia Pruf-
siae incola fuit *Melchior à Creuzen* qui cum Friderico Duce
Sax. & Mag. Ord. Theut. in Prussiam se contulit. Ex qua fa-
milia hodie est *Per Illustr. ac Generosiss. Dn. Dn. ABRAHAM*
JOSAPHAT à CREUZEN, supremus Prussiae Marschalcus. Cum
Illustr. Alberto March. Brandeb. Mag. Ord. Theut. & postea
Primo Duce Prussiae multae nobiliss. familiae, quae adhuc su-
persunt, in Prussiae domiciliū suū transtulerunt, ut TRUCH-
SESSII *Liberi Barones à Walburg*/ quorū primus fuit *Fride-*
ricus S.R. Imp. Dapifer hereditarius & L. B. in Walburg. De-
inde *Liberi Barones zu Kittlitz* Silesii, quorū primus Pruf-
siae nomē hoc intulit *Henricus L. B. zu Kittlitz.* Inde *Liberi Ba-*
rones zu Heydeck / quorum primus fuit *Wolfgangus L. B.*
zu Heydeck Francus. Item *SCHENKII Liberi Barones zu*
Tautenberg / quorum primus *Christophorus Schenk zu*
Tautenberg. KALKSTEINII eodem tempore huc commi-
grarunt. POLENTII quoq; sub D. Alberto Prussiam intra-
runt ex Lusatia, quorum primi fuerunt *Joannes à Polentz &*
Georgius à Polentz qui factus est Episcopus Sambiensis. Tem-
pore Alberti etiam BORKII ex Pomerania in Prussiam vene-
runt, quorum primi fuerunt *Joachimus à Bork* Supr. Mar-
schall. & *Antonius à Bork* Capitan. Brandeb. HAUSIORUM
primus fuit Antonius ab Hausen. HALLII quoq; sub D. Al-
berto adhuc Magistr. Ord. in Prussia innotuere, quorum
primus *Paulus ab Halle* ex Ducatu Brunsvicensi in Prussiam
Pomerania Prussiae intrarunt; Primus fuit *Matth. à Pudvels,*
à quo Pudvelsi Prussici prognati sunt. NETTELHORSTII
sub Sereniss. Georgio Wilhelmo El. & Duce Pruss. ex Cur-
landia sedem suam in Prussiam transtulerunt, quorū primus
fuit *Christophorus à Nettelborst* Aulæ Marschalcus & Capitan.
Neu-

Neuhaus. & Labiav. Generosi atq; Nobilissimi Domini Re-
 spondentis avus. Prima autē gentis hujus origo est ex West-
 phalia. Sub Serenisf. Friderico Wilhelmo Elect. & Duce
 Prusf. Domino nostro Clementissimo indigenæ facti sunt,
Liberi Barones à SCHWERIN ex Pomerania. *Liberi Barones*
ab HOVERBEK ex Brabantia & *Liberi Barones à DOBRZINIEC*
 ex Bohemia. Item *De la Cave* ex Gallia. *Noldii* ex Curlan-
 dia genus suum ducentes. Sunt autem aliæ adhuc Nobilissi-
 mæ familiæ Germanicæ, quarum initia Prussica libentissimè
 quidem annecteremus, si Genealogiæ ipsorum ad manus
 essent. Jam tantùm nomina quarundā apponemus. Florent
 verò adhuc in Prussia Ducali, *Comites Denbosi. Prökii. Eppin-*
geri. Rauschkii. Trofskii. Königsekü ex Svevia, *Oelschnitii. Bran-*
dii. à Diebes. Lebwaldii. Rippii. Brumfsii. Hondorsii. Korffii. Gözii.
Rosen. Schönauichii. Sakii. Lehdorsii. à Gröben. Canizii. Ber-
bersdorsii. ab Auren. Kubnheimii. Rauchii. Litwizii. Glaubizii.
Pfanzii. Bodenbruchii. Præmbokii. Hauchwizii. Pakmorii. Egloff-
steinii. A Medem. Von Delfsen. Saubenecker. à Tiefeln. Von
der Albe. Von der Trenck. Lögen. Milvii. à Thalau. à Schlus-
bush. Cannacherii. Weselii. à Knoblauch. à Pilgrim à Por-
tugall. Wolframsdorsii. Willmsdorsii. & alii plurimi. Sed
 & aliæ adhuc superfunt antiquissimæ familiæ, quæ ex Veteri
 adhuc Prussica nobilitate putantur esse oriundæ. Ejusmodi
 sunt, familia *KALNEINIORUM*, ex quâ hodiè est *Per-Il-*
lustr. atque Generosiss. Dn. Dn. ALBERTUS à KALNEIN Su-
 premus in Prussia Burggravius. *LESGEWANGIORUM.*
PERBANDIORUM. PARTEINIORUM. PRAXEINIO-
RUM. MALGEDEINIORUM. MEERKIORUM. Desce-
 runt autem jam multæ Nobilissimæ familiæ, quæ olim ma-
 gnis in Prussia functæ sunt dignitatibus, ut *Baysseniorum. No-*
ficioorum. Alexwangiorum. Derer vom mercklichem
Kade. & aliorum.

COROL-

COROLLARIA.

I.

Quod hodiè non dentur tot gentium migrationes ut olim, faciunt terræ hodiè magis exultæ, quæ facilius se alere possunt, præsertim defectum tot navigationibus & mercium transportationibus suppleantibus. Regna etiam cultiora habent plures munitiones quam olim, adèd ut illis gentes adventantes faciliè repelli possint. Mentis autem humanæ mobilitas & vagandi libido singulorum peregrinationibus defervescit. Vid. Seneca in Consolat. ad Helv. cap. 6.

II.

Mare eodem modo ut terram occupari & imperio alicujus subjici posse arbitramur.

III.

Nimis præscè loquitur Machiavellus lib. 2. Disp. in Liv. c. 10. cum pecuniam esse belli nervum negat.

IV.

Item, quando lib. 2. cap. 24. munitiones Rebus publ. inutiles esse putat.

SOLI DEO GLORIA.

